

Выразнасць
сюжэта,
дакладнасць
слова

10

Адкрываем
гістарычныя
крыніцы

11

«ТЭАРТ»
як
майстар-
клас

13

Экзістэнцыя
Арцёма
Шышкова

15

Падарожнік
мастака

16

ЗВЯРАЕМ ГАДЗІННІКІ

СПЕЦЫЯЛЬНЫ
ВЫПУСК

Фота Кастуса Дробава.

Кнігі Беларусі будуць прадстаўлены на 62-м Бялградскім міжнародным кніжным кірмашы, які пачынаецца ў нядзелю. Прадстаўнічую дэлегацыю накіроўвае ў Сербію Рэспубліка Беларусь. На пытанні «ЛіМа» пра развіццё беларуска-сербскіх асветніцкіх стасункаў на сучасным этапе адказвае міністр інфармацыі Рэспублікі Беларусь Аляксандр КАРЛЮКЕВІЧ:

Пашана да сербскай літаратуры — трывалы грунт палітычных стасункаў

— Ці спрыяюць іміджу краіны міжнародныя кніжныя кірмашы за мяжой, у якіх апошнім часам актыўна ўдзельнічае Беларусь?

— І не толькі іміджу нашай краіны, але і ўвогуле спрыяюць развіццю, умацаванню палітычных, сяброўскіх стасункаў з Сербіяй. Мяркуйце самі: у выстаўцы ў Бялградзе ўдзельнічаюць усё новыя і новыя прадстаўнікі айчыннага кнігагандлю, беларускіх літаратурна-мастацкіх масмедыя, беларускіх кніжных выдавецтваў. З ранейшых паездак свае ўражанні пра Сербію кніжную прывозілі і Аляксандр Вашкевіч, кіраўнік «Белкнігі», і Ігар Дудзіч, дырэктар «Белсаюздруку», і Уладзімір Андрэевіч, дырэктар выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі», і Вікторыя Калістратава, дырэктар выдавецтва «Народная асвета»,

і Аляксей Чарота, намеснік дырэктара Выдавецкага дома «Звязда» — галоўны рэдактар часопіса «Нёман», і прафесар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта доктар філалагічных навук Іван Чарота... Наўмысна згадаю канкрэтных творчых, адміністрацыйных асоб, каб акрэсліць шырокую зацікаўленасць у стасунках Беларусі і Сербіі ў частцы кніжнай, літаратурна-мастацкай. Не магу не згадаць ранейшага амбасадара Беларусі ў Сербіі Уладзіміра Мікалаевіча Чушава, які спрыяў арганізацыі такіх паездак, праграме розных мерапрыемстваў у час паездак. На выстаўках у Бялградзе ёсць што паглядзець, ёсць чаму павучыцца. Спадзяюся, што з часам нашы выдаўцы навучацца яшчэ і супольныя практы рэалізоўваць.

Пункцірам

✓Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў народнага артыста Беларусі Сяргея Франкоўскага з 55-годдзем. «Кожны Ваш выхад на сцэну — гэта заўсёды нязменны поспех. Прыхільнікі і знаўцы опернага мастацтва па праве лічаць Вас адным з выбітных майстроў вакалу сучаснасці. Сваім тэмпераментам, унікальным голасам, непаўторнай артыстычнай манерай Вы зачароўваеце гледачоў. Высокае пачуццё стылю, глыбіня пранікнення і выявы дазваляюць Вам шчыра перадаваць драматызм сцэнічнага дзеяства і характар герояў», — гаворыцца ў віншаванні. Кіраўнік дзяржавы выказаў упэўненасць, што шматгранны талент Сяргея Франкоўскага, адданасць мастацтву і надалей будучы ўзорам і крыніцай натхнення для ўзыходзячых зорак беларускай оперы.

✓Прэзідэнт Беларусі павіншаваў народнага артыста Расіі Дзмітрыя Хварастоўскага з 55-годдзем. «Няспыннае імкненне да вырашэння новых творчых задач, прыродны талент, невычэрпная энергія, яркі тэмперамент здабылі Вам заслужанае прызнанне, павагу публікі і калег не толькі ў Расіі, але і за яе межамі», — гаворыцца ў віншаванні. Кіраўнік дзяржавы адзначыў, што на беларускай зямлі Дзмітрыя Хварастоўскага ведаюць і любяць як таленавітага артыста і цудоўнага чалавека. «Упэўнены, Ваша плённая дзейнасць і далей будзе дарыць гледачам радасць, натхненне, садзейнічаць развіццю і ўмацаванню культурных сувязей паміж нашымі народамі», — падкрэсліў Прэзідэнт.

✓Кіраўнік дзяржавы накіраваў прывітанне ўдзельнікам Першага беларускага філасофскага кангрэса «Нацыянальная філасофія ў глабальным свеце». «Беларусь ганарыцца багатай гісторыяй школы філасофскіх ведаў. Наша зямля здаўна славілася мысліцелямі, чыёй працай створаны ўзоры праніклівага навуковага пошуку, духоўнага азарэння і творчасці», — гаворыцца ў прывітанні. Беларуская культура, якая развіваецца ў пастаянным дыялогу з брацкімі народамі, зрабіла адчувальны ўнёсак у стварэнне сістэмы светапогляду людзей, адзначыў Прэзідэнт. Духоўныя памкненні нацыі ўвасобіліся ў такіх традыцыйных для кожнага беларуса каштоўнасцях, як добрасуседства, гуманізм і сацыяльная справядлівасць.

✓Поўны факсімільны збор спадчыны беларускага першадрукара Францыска Скарыны перададзены ў бібліятэкі Францыі, паведамлілі ў Пасольстве Беларусі ў Францыі. Перадаў выданні дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Раман Матульскі падчас візіту ў Парыж. Раман Матульскі сустрэўся з генеральным дырэктарам Нацыянальнай бібліятэкі Францыі імя Франсуа Мітэрана Сільвіян Тарсо-Гійры і дырэктарам бібліятэкі Нацыянальнай асамблеі Францыі Патрыкам Мантамбалам. Фонды бібліятэкі парламента Францыі таксама папоўніліся факсімільнымі выданнямі беларускага першадрукара. Удзельнікі сустрэчы абмеркавалі магчымасці развіцця двухбаковага супрацоўніцтва, у прыватнасці выкарыстанне беларускага досведу выдання факсімільных копіяў рэдкіх кніг.

✓Дзіцячы фонд ААН (ЮНІСЕФ) у Беларусі сумесна з Міністэрствам адукацыі і Нацыянальным цэнтрам мастацкай творчасці дзяцей і моладзі аб'явіў два конкурсы ў межах ініцыятывы «Горад, дружалюбны дзецям». Першы конкурс — сярод дзіцячых і маладзёжных парламентаў, другі — сярод маладых журналістаў. Абодва праводзяцца з кастрычніка 2017 па сакавік 2018 года. лепшыя конкурсныя матэрыялы прадставяць у выпуску газеты ЮНІСЕФ, прымеркаваным да дня прыняцця Канвенцыі аб правах дзіцяці (20 лістапада). Паводле рашэння рэспубліканскага каардынацыйнага савета, 10 гарадам краіны прысвоена званне «Горад, дружалюбны дзецям». Адпаведныя сертыфікаты ўжо ўручаны Брэсту, Наваполацку, Полацку, Пінску, Пружанам, Жодзіну, Салігорску, Баранавічам, Навагрудку і Мінску.

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Кіраўнік Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Наталля Качанавя вінішуе Мікалая Чаргінца з юбілеем.

НА СЛУЖБЕ ДЗЯРЖАЎНАСЦІ

Да 80-годдзя Мікалая Іванавіча Чаргінца

Шаноўны Мікалай Іванавіч! Гісторыя кожнага народа напайняецца яшчэ большым сэнсам і зместам, калі з'яўляюцца знакавыя асобы. На пераломе часу, у дні перабудовы, пісьменніцкая супольнасць маладой незалежнай краіны Беларусь апынулася на раздарожжы. Адным з першых, хто ўзяўся за цяжкую карпатлівую працу па кансалідацыі творчых сіл на літаратурнай ніве, сталі Вы, Мікалай Іванавіч, добра разумеючы, што калі свет расколлаецца на дзве палавінкі, дык трэшчына заўсёды праходзіць праз сэрца пісьменніка. Не раздумваючы, Вы і Вашы калегі па пярэ, шматлікія пісьменніцкія шэрагі, якія былі раскіданы і якіх Вы аб'ядналі ў грамадскую арганізацыю «Саюз пісьменнікаў Беларусі», адразу і канчаткова паставілі сваё пярэ, якое сапраўды можна было прыраўняць да штыка, на службу дзяржаўнасці, на развіццё жывой творчасці мас, на росквіт маладых літаратурных талентаў, на станаўленне і фарміраванне духоўнай атмасферы ў грамадстве, пашырэнне культурнай прасторы, выпрацоўку эстэтычнага густу і пашырэнне аўтарытэту кнігі сярод чытачоў.

Саюз пісьменнікаў Беларусі стаў вартым паслядоўнікам волатаў беларускага слова — «Кірыла і Мяфодзія» ў беларускай літаратуры, валадароў дум народных — Янкі Купалы і Якуба Коласа, багатай і глыбокай беларускай літаратуры XX — пачатку XXI стст., слова глыбокага, народнага, палымянага, слова, якое ішло ад Францыска Скарыны.

На працягу больш як дзесяцігоддзя Вы, паважаны Мікалай Іванавіч, узначальваеце створаны па Вашай ініцыятыве Саюз пісьменнікаў Беларусі, які шмат робіць, аб'яднаны агульнай ідэяй стваральнай працы дзеля росквіту нашай краіны, дзеля дабрабыту людзей,

прыраўноўваючы наш хлеб надзённы з хлебам духоўным. Пад Вашым кіраўніцтвам як старшыні СПБ заснаваны і выдаюцца кніжныя серыі: «Бібліятэка Саюза пісьменнікаў Беларусі», «Бібліятэка сучаснай фантастычнай і прыгодніцкай прозы», выходзяць кнігі серыі аўтараў-пачаткоўцаў «Дэбют». СПБ заключыў пагадненне з пісьменніцкімі саюзамі больш чым 30 краін. Шмат зроблена для паліпшэння выданняў кніг і часопісаў для дзяцей, для росту зацікаўленнасці сярод чытачоў да твораў беларускіх аўтараў. Пастаянна папаўняюцца шэрагі Саюза пісьменнікаў Беларусі, у які прыходзяць маладыя сілы.

Агульнавядомы Ваш клопат, дарагі Мікалай Іванавіч, пра побыт і творчасць кожнага літаратара. Прызначаны і выдзяляюцца гадавыя штотомесечныя стыпендыі маладым пісьменнікам, аказваецца матэрыяльная дапамога ветэранам вайны і працы. Па Вашай ініцыятыве і з Вашым непасрэдным удзелам была дасягнута інтэграцыя міжнародных пісьменніцкіх шэрагаў, утвораны Саюз пісьменнікаў Саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі. Вы ўзначалілі Грамадскі савет па маралі і этыцы, з'яўляецеся су-старшынёй Міжнароднай супольнасці пісьменніцкіх саюзаў. Лаўрэат міжнародных прэмій, пераможца міжнародных і рэспубліканскіх літаратурных конкурсаў. За разнапланавыя дасягненні ў галіне культуры і навукі ў 1998 годзе Ваша імя занесена ў Кнігу рэкордаў Гінеса.

Шырока вядома чытачу Ваша літаратурная творчасць. З 1970 года пачалі выходзіць у свет кнігі, якія заснаваны на багатым жыццёвым досведзе і актыўным практычным удзеле ў духоўным жыцці грамадства. З-пад пярэ выходзяць кнігі «Чацвёрты след», «Трывожная служба», «Следства працягваецца»,

У ІМЯ ДУХОЎНАСЦІ

Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў старшыню грамадскага аб'яднання «Саюз пісьменнікаў Беларусі» Мікалая Чаргінца з 80-гадовым юбілеем. «Вы атрымалі ўсеагульнае прызнанне як шматгранны пісьменнік — майстар дэтэктыўнага жанру, аўтар шырока вядомых раманаў, напісаных у многім на падставе ўласных перажыванняў. Такія праўдзівыя і павучальныя кнігі сёння вельмі патрэбны нашай моладзі», — гаворыцца ў віншаванні. Прэзідэнт адзначыў, што на працягу плённай працы на пасадзе старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікалай Чаргінец аб'яднаў творчыя сілы, каб праз мастацкае слова несці ідэалы міру, добра, высокай духоўнасці. «У Вашай асобе гарманічна спалучаюцца самыя лепшыя якасці грамадскага дзеяча, кіраўніка, літаратара», — падкрэсліў кіраўнік дзяржавы. Аляксандр Лукашэнка пажадаў Мікалаю Чаргінцу і надалей радаваць чытачоў сваім жыццямілюбствам, энергіяй, жаданнем быць карысным людзям і роднай Беларусі.

«Служба дні і ночы», «Фінал Краба». Вы здолелі ператварыць жанр дэтэктыва, які быў слаба распрацаваны на працягу ўсяго развіцця гісторыі беларускай літаратуры, у катэгорыю шырокапапулярнай і глыбокаспіхалагічнай літаратуры. Больш за 50 створаных мастацкіх рэчаў паставілі Вас у шэрагі найбольш папулярных і чытаных пісьменнікаў свайго часу. Заслужанае прызнанне і папулярнасць у чытачоў атрымалі раманы «Вам — заданне», «За секунду да выстрала», «Сыны», раман «Аперацыя «Кроў»».

Вялікі і значны, асабліва каштоўны досвед накоплены Вамі, шаноўны Мікалай Іванавіч, у якасці палітычнага і грамадскага дзеяча. Вы абіраліся членам Савета Рэспублікі Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь, працавалі старшынёй Пастаяннай камісіі Савета Рэспублікі па міжнародных справах і нацыянальнай бяспецы і адначасна старшынёй Камісіі Парламенцкага сходу Саюза Беларусі і Расіі па пытаннях знешняй палітыкі. Прымалі актыўны ўдзел у рабоце сесій Генеральнай Асамблеі ААН.

Ваша плённая праца шчодро ацэнена дзяржавай: двума ордэнамі Чырвонай зоркі, ордэнам Пашаны, ордэнам Айчыны III ступені, ордэнамі Расійскай Федэрацыі, а таксама Афганістана, Югаславіі, медалямі і іншымі ўзнагародамі. Вы — лаўрэат міжнароднай прэміі «Зоркі Садружнасці» за 2013 год.

Дарагі Мікалай Іванавіч! Прыміце нашы самыя шчырыя і цёплыя віншаванні з высокім юбілеем! Жадаем Вам доўгіх гадоў жыцця, шчасця, здароўя, поспехаў, плёну ў працы на літаратурнай ніве на карысць беларускаму народу і роднай краіне.

Прэзідыум
Саюза пісьменнікаў Беларусі

Дзеля падтрымкі

Паважаны Мікалай Іванавіч! У гэты ўрачысты і святочны дзень нараджэння жадаем Вам моцнага здароўя, поспехаў у Вашай адказнай працы, шчасця, міру, добра Вам і Вашым блізкім. Няхай заўсёды з Вамі будзе шчырая і ўсебаковая падтрымка калег і сяброў!

Пісьменнікі Брэсцкага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі

ЖЫЦЦЁ З МНОСТВАМ СТАРОНАК

Дарагі Мікалай Іванавіч!

Калектыў Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі сардэчна віншуе Вас з 80-годдзем! За плячыма велізарнае жыццё. Яно, як цікавая, шыкоўна выдадзеная кніга, — у цвёрдай вокладцы, з мноствам старонак. Адны з гэтых старонак запоўнены душэўным болем, іншыя — плённай працай. Далёка за межамі вядомы Вашы творы і заслугі перад радзімай. Але не пасады і ўзнагароды робяць жыццё творчага чалавека паспраўднаму шчаслівым і паўнаўдасным, а згода з самім сабой і навакольным светам. Мы, Вашы калегі і падначаленыя, як і належыць

сапраўдным сябрам, гатовы і надалей падзяляць з Вамі радасць перамог, а боль Вашага сэрца будзе заўсёды адгукацца рэхам і ў нашых сэрцах. Таму разам з пажаданнямі далейшых творчых поспехаў прыміце шчырыя пажадання моцнага здароўя, натхнення, добрых навін, паболей штодзённай радасці, дабрабыту, а побач — як мага больш сапраўдных сяброў і спрыяльных шчырых людзей. Няхай абмінаюць Вас нягоды, а жыццё ў мастацтве і Муза натхнення падораць яшчэ шмат захапляльных літаратурных сюжэтаў. Жывіце і тварыце на радасць чытачам.
З ЮБІЛЕЕМ!

Знагоды

МАКСІМ ТАНК — ПАЭТ, ЯКІ РАТУЕ

Прэзентацыя новай кнігі архіўнай прозы Леаніда Дранько-Майсюка «...Натуральны, як лінія небасхілу», прысвечанай даследаванню жыццяпісу Максіма Танка, адбылася ў Беларускам дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры.

Цікавым і змястоўным атрымалася выступленне Анатоля Сідарэвіча, які ведае шмат пра грамадска-палітычны і літаратурны рух як Заходняй, так і Усходняй Беларусі, што не даруе нават дробных гістарычных памылак. З якім шчырым захапленнем, непадманнай любоўю ён выказваўся пра Максіма Танка і пра тое багацце архіўных звестак, дэталёў і цікавых дробязей, якімі насычана новая кніга Л. Дранько-Майсюка.

А. Сідарэвіч згадаў, колькі факталагічнай няпраўды пра аўтара паэмы «Нарач» было нават у самых уплывовых навукоўцаў. Менавіта таму з’яўленне выдання, дзе няма ніводнай фальшывай ноты, ёсць сапраўдным святам.

Анатоль Вярцінскі прачытаў верш, прысвечаны Максіму Танку, а Васіль Зуёнак пацешыў публіку іранічна-рыфмаваным дыялогам паміж Паэтам і Музай, дзе галоўным героем стаў... наватвор Дранько-Майсюка далькажык. Фелікс Баторын на прыкладзе Максіма Танка нагадаў, што беларусы-камуністы былі

розныя. Анатоль Сідарэвіч дадаў, што ўрад Пілсудскага сваёй таталітарнай палітыкай сам кідаў многіх нашых юнакоў і дзяўчат у абдымкі камуністычнай партыі. Леанід Дранько-Майсюк іранічна зазначыў, што каб у партыі былі ўсе такія, як Максім Танк, то і ён, не задумваючыся, стаў бы камуністам.

Зала ўважліва слухала аўтара кнігі. Эмацыянальна-дынамічны, поўны іроніі і жартаў, амаль эстрадны маналог пра Максіма Танка і яго нязменную творчую прысутнасць у жыцці Л. Дранько-Майсюка быў успрыняты з цікавасцю. Даўно не бачылі такога вясялага, усмешлівага, па-юнацку лёгкага і нават гарэзлівага Дранько-Майсюка.

Думаецца, ідэя стварэння гэтай кнігі — не выпадковасць: менавіта рызыкаўны і авантурны Максім Танк творча, духоўна і нават фізічна ратуе Леаніда, не дае заглыбіцца ў смутнагледства.

І нават пры ўзнікненні вонкава адчайнай думкі «...у бацькавай лодцы, / Якая пад плотам згніла, / Ісці па Гарыні бясконца / Услед за вадой — без вясла...» сапраўдны смутак цябе не захопіць, бо, калі маеш такога надзейнага, зухаватага, вясялага сябра, як малады Максім Танк, такое падарожжа ўспрымаецца проста рызыкаўнай прыгодай, на якую здатныя толькі тыя, што захавалі сваю натуральнасць, якую можна параўнаць хіба толькі з лініяй небасхілу.

Алена ГУТКОВІЧ

Стасункі

Дантэ для беларусаў

Факсіміле найстарэйшага выдання «Боскай камедыі» можна ўбачыць у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі

З нагоды XVII Сусветнага тыдня італьянскай мовы, які ладзіцца пад назвай «Італьянец у кіно, італьянская мова ў кіно», у галерэі «Лабірынт» Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адбылася ўрачыстая імпрэза «Спасцігаем мову, спасцігаем краіну». Беларусі і Італіі ёсць што адзначаць: сёлета — 25-годдзе ўсталявання дыпламатычных адносін паміж нашымі краінамі, а 2017 год абвешчаны годам італьянскай культуры ў Беларусі.

Пачэснымі гасцямі мерапрыемства сталі Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Італіі ў Беларусі Стэфана Б’янкі ды намеснік генеральнага сакратара Таварыства Дантэ Аліг’еры Андрэа Вінчэнцоні, які ўпершыню наведаў нашу краіну.

— Сённяшняя імпрэза, безумоўна, падкрэслівае значнасць свята італьянскай мовы, але разам з тым гэтая падзея значна больш шырэйшая: яна робіць акцэнт на сяброўстве паміж Італіяй і Беларуссю, — зазначыў спадар Стэфана Б’янкі.

Падчас урачыстасці італьянскі бок падараваў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі знакаміты помнік італьянскай і ўвогуле сусветнай літаратуры — факсімільнае выданне манускрыпта «Боскай камедыі» Дантэ Аліг’еры (*Manoscritto Palatino 313*), арыгінал якога датуецца другой чвэрцю XIV стагоддзя. Гэта самы старажытны з вядомых асобнікаў.

Падчас імпрэзы «Спасцігаем мову, спасцігаем краіну» ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

Арыгінал манускрыпта захоўваецца ў Нацыянальнай цэнтральнай бібліятэцы Фларэнцыі. Намеснік дырэктара па навуковай рабоце і выдавецкай дзейнасці НББ

Алесь Суша нагадаў, што ў Нацыянальнай бібліятэцы ўжо знаходзіцца друкаванае выданне «Боскай камедыі» 1483 года, а цяпер яго можна будзе параўнаць з рукапісным асобнікам.

Яшчэ адной разынкай сустрэчы стала выступленне дырэктара Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Ігара Капылова. Ён паведаміў, што цяпер супрацоўнікі Інстытута мовазнаўства пры падтрымцы Таварыства Дантэ Аліг’еры працуюць над першым італьянска-беларускім слоўнікам, які спросціць работу перакладчыкаў з італьянскай на беларускую. Слоўнік не мае на мэце адлюстравач увесь багаты слоўнікавы запас італьянскай мовы, ён будзе ўключаць каля 35 000 лексічных адзінак і скіраваны на актуальную лексіку. Кожны слоўніковы артыкул плануецца дапоўніць адпаведнай ілюстрацыяй. Цікава, што ўкладальнікі збіраюцца пашырыць выданне часткай з фразеалагізмамі, якая дапаможа лепш зразумець менталітэт і культуру італьянцаў.

Дар’я ЧАРНЯЎСКАЯ

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

21 кастрычніка — на аўтарскі канцэрт паэта-песенніка Фёдара Баравога ў Рэспубліканскі Палац культуры прафсаюзаў. Пачатак а 18-й гадзіне.

23 кастрычніка — на адкрыццё літаратурнай гасцёўні ў гімназію № 4 з удзелам паэтэс Ніны Галіноўскай і Іны Фраловай. Пачатак а 13.30.

24 кастрычніка — на творчую сустрэчу з паэтэсай і прэзікам Жаннай Мілановіч «Дыялогі аб галоўным» у Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа. Пачатак а 18-й гадзіне.

25 кастрычніка — на творчую імпрэзу паэтэсы і перакладчыцы Іны Фраловай «У восень за табой пайду» ў Мінскі гарадскі тэатр паэзіі пры Цэнтральнай бібліятэцы імя Янкі Купалы. Пачатак а 18-й гадзіне.

26 кастрычніка — на прэзентацыю кніжкі серыі Мінскага гарадскога аддзялення СПБ «Мінскія маладыя галасы» Валерыя Ісаковіч «У подножжы воздушнага замка» ў дзіцячую бібліятэку № 15. Пачатак а 15-й гадзіне.

26 кастрычніка — на творчую сустрэчу з маладымі паэтамі «Калі душа радок дыктуе» ў літаратурны клуб «Шчырасць» пры публічнай бібліятэцы № 22. Пачатак а 16-й гадзіне.

26 кастрычніка — на літаратурнае свята «Мы — мінчане» з удзелам пісьменніка Валерыя Чудава ў публічную бібліятэку № 3. Пачатак а 14-й гадзіне.

26 кастрычніка — на літаратурнае свята «Радзіма наша — Беларусь» у літаратурны клуб «Творчыя сустрэчы» пры публічнай бібліятэцы № 8 імя М. Багдановіча. Пачатак аб 11-й гадзіне.

Брэсцкае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

19 кастрычніка — на прэзентацыю новай кнігі пісьменніка, журналіста Аляксандра Валковіча «І тогды спрысваю печаль...» у Цэнтральную гарадскую бібліятэку імя Пушкіна. Пачатак а 16-й гадзіне.

20 кастрычніка — на тэматычную сустрэчу «Моя Цветаева» з удзелам паэтэсы Любові Красеўскай у Цэнтральную гарадскую бібліятэку імя Пушкіна. Пачатак а 18-й гадзіне.

Віцебскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

24 кастрычніка — на творчы вечар паэта Мікалая Намеснікава «Куда ведешь, любовь моя и вера?» у Віцебскую абласную бібліятэку імя У.І. Леніна. Пачатак а 17-й гадзіне.

28 кастрычніка — на творчую сустрэчу «Восені званы» з полацкай паэтэсай Галінай Загурскай у гімназію № 1 г. Наваполацка. Пачатак а 10-й гадзіне.

Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

21 кастрычніка — у літаратурную гасцёўню «Запрашае „Бярозка“» пры СШ № 12 г. Гродна з удзелам пісьменніцы Ліны Багданавай. Пачатак а 13.30.

Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

22 кастрычніка — на творчы вечар паэтэсы Вольгі Бяловой у Ратушу г. Магілёва. Пачатак а 17-й гадзіне.

26 кастрычніка — на творчую сустрэчу члена Саюза пісьменнікаў Беларусі Анатоля Прохарава з чытачамі Горацкай раённай бібліятэкі імя Максіма Гарэцкага. Пачатак аб 11-й гадзіне.

26 кастрычніка — на літаратурную гадзіну «З пяшчотай, любоўю, цэпльнёю» з нагоды 80-годдзя з дня нараджэння майстра дэтэктыўнага жанру Мікалая Чаргінца з удзелам пісьменніка Мікалая Леўчанкі ды выкладчыкаў мовы і літаратуры ў СШ № 2 у бібліятэку-філіял № 49 мікрараёна Колас г. Быхава. Пачатак а 12.15.

20 кастрычніка — 95 гадоў з дня нараджэння Алеся Налівайкі (1922 — 2006), беларускага літаратуразнаўца, крытыка.

20 кастрычніка 70-годдзе адзначае Юрка Голуб, беларускі паэт.

21 кастрычніка — 100 гадоў з дня выхаду ў свет «Беларускай крыніцы» («Крыніцы»), грамадска-палітычнай і літаратурнай газеты, органа Беларускай хрысціянскай дэмакратыі. Спачатку выходзіла ў Петраградзе і Мінску, з 1919 да 1940 гг. — у Вільні.

22 кастрычніка — 180 гадоў з дня нараджэння Вікенція Макушава (1837 — 1883), гісторыка, філалага, славяназнаўца.

22 кастрычніка — 70 гадоў з дня нараджэння Айшы Александровіч (1947 — 2007), мастачкі па касцюмах, педагога.

24 кастрычніка — 115 гадоў з дня нараджэння Юрыя Стальмакова (1902 — 1958), беларускага кінарэжысёра, заслужанага артыста БССР.

25 кастрычніка — 145 гадоў з дня нараджэння Аляксандра Разенфельда (1872 — ?), беларускага фалькларыста, этнографа.

25 кастрычніка 90 гадоў спаўняецца Галіне Сідзельнікавай, беларускаму дыктару радыё, заслужанай арыстцы БССР.

25 кастрычніка — 85 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Анісковіча, беларускага перакладчыка, крытыка.

26 кастрычніка — 95 гадоў з дня нараджэння Евеля Ганкіна (1922 — 1996), беларускага мастака кіно, жывалісца, графіка, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР.

Ідзе падпіска на I паўгоддзе 2018 г.		
«ЛіМ»	1 месяц	падпісны індэкс
Для індывідуальных падпісчыкаў	5 р. 20 к.	63856
Ведамасная падпіска	14 р. 60 к.	638562
Індывідуальная льготная падпіска для настаўнікаў	3 р. 60 к.	63815
Льготная падпіска для ўстаноў культуры і адукацыі	11 р. 00 к.	63880

Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ выказвае шчырыя спачуванні паэтэсе Але Клемянок з прычыны напаткаўшага яе гора — смерці МАЦІ.

Валерый БРЫЛЁЎ:

«УЗАЕМНАЯ ПАВАГА І ШАНАВАННЕ ТРАДЫЦЫЙ»

Сербія — гэта далёка? Не. Сербія — гэта блізка. І адлегласць тут ніякая не перашкода. Хтосьці сумняваецца? Паверыць у блізкасць нашых краін дапаможа мой суразмоўца. Госць «ЛіМа» — Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Беларусь у Рэспубліцы Сербія Валерый Брылёў.

— Валерый Анатольевіч, гэтую па-саду Вы занялі параўнальна нядаўна. Шчыра віншuem Вас ад імя сваіх чытачоў. Але ў сферы дыпламатыі Вы дасведчаны спецыяліст. Таму цалкам натуральным падаецца пачаць нашу размову з пытання пра рэаліі. Наколькі прадуктыўна, на Ваш погляд, развіваюцца беларуска-сербскія адносіны ў сферы культуры і найперш літаратуры сёння?

— Думаю, не памылюся, калі скажу, што супрацоўніцтва ў галіне культуры, мастацтва і літаратуры служыць узаемнаму духоўнаму абагачэнню народаў, умацаванню ідэй міру і добрых адносін. Здабыткі нацыянальнай культуры Беларусі, захаванасць яе аўтэнтычных форм, шматжанравасць прафесійнага мастацтва і разнастайнасць народнай творчасці здольны прынесці плён у справе ўмацавання двухбаковых адносін з любой краінай.

І Сербія тут не выключэнне. Двухбаковае беларуска-сербскае супрацоўніцтва ў сферы культуры, мастацтва і літаратуры засноўваецца на падабенстве моў і адзінстве веры, глыбокай узаемнай павазе нацыянальных асаблівасцей, традыцый і звычаяў нашых краін, на беражлівых адносінах да сваіх продкаў і сваіх вытокаў. Сёння ўсё гэта дае нам падставы працягваць зацікаўлены дыялог і ладзіць цесныя кантакты ва ўсіх галінах і па розных кірунках культурнага жыцця.

Беларусь заўсёды належала да ліку краін з высокай кніжнай культурай. Гісторыя беларускай кнігі багата на вялікія імёны, што ўнеслі важкі ўклад у

Валерый Брылёў.

развіццё не толькі нацыянальнай, але і сусветнай літаратуры. Канешне, сёння кнігі цікавяць людзей менш, іх выціскае інтэрнэт ды розныя электронныя «чыталкі». Але я ўпэўнены, што кнігі не памруць. На больш шырокае знаёмства сербскіх сяброў з беларускай літаратурай скіраваны ўдзел Міністэрства інфармацыі Беларусі і беларускіх выдавецтваў у штогадовай, ужо 62-й па ліку, Міжнароднай кніжнай выстаўцы ў Бялградзе. Гэтым спрыяе і шэраг акцый па перадачы сербскаму боку лепшых узораў кніжных выданняў нашай краіны, і ўзаемадзеянне нацыянальных бібліятэк нашых краін.

Упэўнены, што сумеснымі намаганнямі праз шырокае знаёмства сербскай грамадскасці з багатай і самабытнай культурай і літаратурай нашай краіны ва ўсёй разнастайнасці іх форм, жанраў і стыляў мы здольны зрабіць істотны ўнёсак у справу ўмацавання двухбаковых адносін.

— Ці шмат ведае сербская грамадскасць пра беларускую літаратуру ўвогуле і сучасных беларускіх пісьмennisкаў у прыватнасці? Ці зацікаўлены ў такіх ведах спецыялісты ў гэтай галіне, а галоўнае, больш шырокае кола жыхароў Сербіі?

— Магу канстатаваць, што сербская грамадскасць у пэўнай меры знаёма з беларускай літаратурай, але ступень гэтага знаёмства яшчэ мае дастаткова магчымасцяў для свайго ўдасканалення.

Шмат намаганняў для гэтага прыкладае прафесар БДУ, замежны член Сербскай акадэміі навук і мастацтваў, старшыня Таварыства беларуска-сербскай дружбы Іван Аляксеевіч Чарота, руплівай працай якога ў Беларусі ў апошнія гады выдадзена ў яго перакладзе некалькі кніг сербскіх аўтараў.

Не застаецца ўбаку ад гэтай справы і наша пасольства, пры садзейнічанні якога ў бягучым годзе ў Бялградзе ў перакладзе маладой сербскай паэтэсы Даяны Лазаравіч на сербскай мове выдадзены зборнік вершаў М. Багдановіча «Вянок». Праз пасольства ў дар Нацыянальнай бібліятэцы Сербіі перададзена 100 лепшых кніг Беларусі, а таксама факсімільнае 11-томнае выданне «Кніжная спадчына Францыска Скарыны», прысвечанае 500-годдзю беларускага кнігадрукавання.

Як нам падаецца, для прыцягнення большай увагі і пашырэння зацікаўленасці замежных спецыялістаў і шырокага кола чытачоў да беларускай літаратуры патрэбна прыкласці пэўныя намаганні, у тым ліку выкарыстоўваць магчымасці мэтавых праграм.

— Якія перспектывы супрацоўніцтва Вы бачыце ў напрамку культуры і літаратуры? Ці шмат праектаў, новых ініцыятыв, цікавых для грамадскасці дзвюх краін?

— Пасольства зацікаўлена і імкнецца да развіцця двухбаковых адносін і ўзаемавыгаднага супрацоўніцтва ў галіне культуры і літаратуры з усімі зацікаўленымі ў гэтым партнёрамі. Мы імкнёмся садзейнічаць усім рупліўцам культурнай прасторы па правядзенні разнастайных культурных акцый, прэзентацый, канцэртаў, выставак, якія выклікаюць жывы інтарэс і водгук сярод грамадскасці.

Каб не быць беспадстаўным, прывяду толькі некалькі канкрэтных прыкладаў з практычнай дзейнасці пасольства ў гэтым кірунку.

Вялікую зацікаўленасць сярод аматараў тэатральнага мастацтва ў Бялградзе выклікала выступленне заслужанага калектыву Рэспублікі Беларусь Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі на XVI Міжнародным тэатральным фестывалі «Славія-2017».

На прэстыжнай выставачнай пляцоўцы Бялграда, у Музеі Цэптар, паспяхова экспанавалася выстаўка работ вядомага беларускага мастака А. Смаляка «Жыццё як мастацтва — мастацтва як жыццё». У горадзе Пажаравац з поспехам прайшла мастацкая выстаўка «Сербія вачыма сучасных беларускіх мастакоў», дзе былі прадстаўлены работы 16 беларускіх майстроў выяўленчага мастацтва.

Станоўчае ўражанне ў сербскай сталіцы мелі творчыя майстэрні «Млын моды», канцэрт сумеснага беларуска-сербскага маладзёжнага аркестра пад кіраўніцтвам нашага вядомага дырыжора В. Бартноўскага і сербскага дырыжора Д. Паўлавіча.

У нашых планах на найбліжэйшы час — перадача Нацыянальнай бібліятэцы Сербіі другой часткі факсімільнага выдання «Кніжная спадчына Францыска Скарыны».

Важная роля ў развіцці двухбаковых стасункаў у сферы культуры належыць музеям нашай краіны. Праз арганізацыю шэрагу выставачных праектаў, рэалізацыю рознага кшталту імпрэз яны спрыяюць знаёмству шырокага кола наведвальнікаў з культурнай спадчынай нашай краіны. Хацеў бы адзначыць актыўную работу з сербскім бокам Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь, які мае пэўныя планы на гэты конт.

Нам падаецца, што перспектыву можа мець таксама сумеснае святкаванне знамянальных гістарычных дат, якія належаць нашай агульнай гісторыі.

Пэўную ролю ў справе развіцця культурнага супрацоўніцтва іграюць рэгіёны нашай краіны, спрыяючы развіццю міжрэгіянальнага супрацоўніцтва, умацаванню пабрацімскіх сувязей, арганізацыі культурных абменаў і культурнага турызму.

Культурны працэс увогуле заўсёды стваральны, таму ўзгаданы пералік магчымых кірункаў двухбаковага супрацоўніцтва ў галіне культуры далёка не вычарпаны.

— Дзякуй за размову, Валерый Анатольевіч, за ўвагу да нашай газеты. Паспехаў Вам на карысць нашай краіны!

Размову вяла Інеса ПЕТРУСЕВІЧ

Звяраем гадзіннікі

і ў нашых часопісах, а мо пабачаць свет і асобнай кнігай па-беларуску. Становіцца пэўным правілам, што час ад часу ў беларускую літаратуру прыходзяць прадстаўнікі іншамовнага свету. Пагадзіцеся, цікавая і, пэўна, крыху незвычайная з’ява. Канешне ж, неверагодна шмат робіць прафесар Іван Чарота, перакладаючы сербскую літаратуру, сербскую дакументальную, праваслаўную літаратуру на беларускую і рускую мову, ажыццяўляючы ў Беларусі (і не толькі ў Беларусі, але і ў суседніх славянскіх краінах) процьму творчых і навуковых праектаў. Відаць, далёка не ў кожнай краіне свету Сербія мае такога паўнамоцнага прадстаўніка сваёй літаратуры, сваёй культуры. За руплівым беларускім сербістам цягнецца моладзь. Будзем верыць, што мост беларуска-сербскіх асветніцкіх стасункаў будзе толькі трываліцца.

Шкада, што няма ранейшай увагі да сербскай паэзіі, як было ў 1960 — 1980-я гады. Тады неверагодна шмат было зроблена Нілам Гілевічам, Рыгорам Барадулiным. Вельмі шмат было здзейснена публікацый Дэсанкі Максімавіч і іншых паэтаў яе пакалення па-беларуску. Між іншым, зараз у адным з беларускіх выдавецтваў рыхтуецца да друку новая беларуская кніга Дэсанкі Максімавіч.

— Якім чынам (і па якім прынцыпе) выбіраюцца кнігі, што прадстаўляе Беларусь на замежных

кніжных кірмах: тэматыка, афармленне, магчымасць прадаць ці, наадварот, паказаць сябе?

— Гэта ажыццяўляюць выдавецтвы краіны. Ды і міністэрства звяртае ўвагу на тое, што будзе прадстаўлена ад Беларусі на нашым кніжным стэндзе. Вядома, асноўнае месца займае мастацкая, папулярная літаратура, кнігі па гісторыі Беларусі. Заўсёды ў Сербію адпраўляюцца выданні твораў нашых класікаў. І не абыходзіцца без здзіцячай літаратуры. Стараемся звяртаць увагу на кнігі, адзначаныя ў Беларусі на конкурсе «Мастацтва кнігі». Праз альбомы імкнёмся расказаць пра беларускае выяўленчае мастацтва. Не забываемся і на фотаальбомы, якія прадстаўляюць маляўнічую беларускую прыроду.

— Ці запланаваны ўдзел пісьмennisкай інтэлігенцыі Беларусі ў мерапрыемствах у Сербіі падчас кірмашу?

— Аляксей Чарота прэзентуе часопіс «Полымя» з адмысловым сербскім выпускам, што быў здзейснены ў верасні гэтага года. А прафесар Іван Чарота прадставіць гасцяў, удзельнікам выстаўкі кнігу Нэвены Вітошавіч-Чэкліч.

Мяркую, што і сёлетняя сустрэча беларускіх і сербскіх пісьмennisкаў, кнігавыдаўцоў дасць новыя творчыя імпульсы, новыя творчыя ініцыятывы.

Гутарыў Сяргей ПАЎЛАЎ

— І ўсё ж у выніку ці актывізуецца супрацоўніцтва паміж аўтарамі і выдаўцамі? Можна, ёсць канкрэтныя прыклады?

— Толькі што ў нас пабачыла свет невялікім накладам кніга Нэвены Вітошавіч-Чэкліч — здзіцячай праваслаўнай пісьмennisніцы Сербіі. Дарэчы, выдадзена яна ў перакладзе на беларускую мову ў многім дзякуючы «Белкнізе». Летам ці крыху раней выйшаў зборнік Максіма Багдановіча «Вянок» на сербскай мове. Перакладчыца — Даяна Лазарэвіч. Пра гэта ўжо шмат пісалася ў беларускім друку. Выданню спрыяла беларускае пасольства ў Сербіі. Даяна — яшчэ і ўкладальнік, збіральніца бібліяграфіі пра беларуска-сербскія стасункі. Паказальнік на гэтую тэму нядаўна пабачыў свет у Бялградзе. Дарэчы, Даяна не толькі перакладае паэзію і прозу з беларускай на сербскую, але і сама піша арыгінальныя беларускія вершы. Друкавалася з імі ў «Літаратуры і мастацтве». Спадзяёмся, што вершы Даяны Лазарэвіч будуць змешчаны

Галінкі дрэва асветы

Як ішло кнігадрукаванне на сербскіх землях

500-годдзе беларускага кнігадрукавання — добрая нагода для таго, каб успомніць, як развівалася выдавецкая справа ў іншых славянскіх краінах. Асабліва ў Сербіі, бо некаторыя старонкі гісторыі сербскага кнігадрукавання, магчыма, перакрываюцца з лёсам нашага Францыска Скарыны.

«Летапіс» сербскага кнігадрукавання, па сутнасці, адлюстроўвае ўсе **калізіі трагічнай гісторыі паўднёвых славян**. Доўгі час у сербаў не было сваёй дзяржаўнасці. Спачатку яны амаль пяць стагоддзяў змагаліся з турэцкімі захопнікамі, а пазней нармальнаму развіццю кнігадрукавання і асветніцкай дзейнасці перашкаджала палітыка Аўстра-Венгрыі, у складзе якой знаходзілася вялікая частка сербскіх тэрыторый.

Першая друкаваная кніга на сербскіх землях з'явілася ў **1494 годзе**. У той час, у канцы XV стагоддзя, чарнагорскі край заставаўся амаль адзіным «востравам свабоды» на Балканах: астатнія сербскія землі ўжо былі захоплены туркамі. Менавіта таму тут вырашае заснаваць друкарню апошні кіраўнік тагачаснай дзяржавы пад назвай **Зэта Джурадж Бранкавіч**. Што прывяло Бранкавіча да такога кроку? Відаць, жаданне такім спосабам супрацьстаяць духоўнаму зняволенню сваіх суайчыннікаў, захаваць уласную культуру, пісьменства, веру. Сербы з Сярэднявечча мелі багатую духоўную традыцыю, закладзеную святым Сімяонам, святым Саввам і іх паслядоўнікамі. Перыяд пасля Косаўскай бітвы лічыцца пераломным часам для сербскай культуры. Палітыка турэцкіх захопнікаў, вядома, не вызначалася лаальнасцю да славянскай царкоўнай культуры. Існавала сур'ёзная пагроза страты ўласнай ідэнтычнасці, з-за чаго будучыя плыні развіцця культуры і фарміравання духоўнасці маглі пайсці зусім іншым шляхам. Менавіта таму выдавецкая дзейнасць, якая пачалася на сербскіх землях у канцы XV стагоддзя, адыграла вялікую ролю як у скіраванасці ўласна сербскай культуры, так і захаванні славянскай традыцыі як такой.

Нядоўга праіснавала друкарня Джураджа Бранкавіча ў горадзе Цэтыне: вельмі хутка туркі захопяць і гэты край. Але да 1496 года **манах Макарые** і яго супрацоўнікі, якія непасрэдна працавалі над кнігамі, паступаюць выдаць 5 кніг — усе на кірыліцы, сербскай рэдакцыйнай стараславянскай мовы. Першая з іх, «**Октаіх Першагласнік**», ці «Цэтыньскі Октаіх», выходзіць у свет 4 студзеня 1494 года. Кніга была надрукавана з выкарыстаннем самых перадавых для той эпохі тэхнік, у двух колерах, і доўгі час лічылася ўдалым прыкладам для выдаёў-паслядоўнікаў.

Пасля таго як і чарнагорскія землі аказаліся пад уладай туркаў, цэнтры выдавецкай справы сербаў «пераязджаюць» за мяжу. Ёсць гіпотэзы, якія сведчаць пра тое, што той самы Макарые, пасля таго як спынілася вы-

давецкая дзейнасць у Цэтыне, працуе ў Валахіі (поўдзень сучаснай Румыніі). А некаторыя даследчыкі (і сярод іх беларускі славіст, прафесар Іван Чарота) сцвярджаюць, што лёс Францыска Скарыны быў такасама звязаны з гэтым рэгіёнам.

Актыўна развіваецца сербская выдавецкая справа ў **Венецыі**. Тут **Божыдар Вукавіч**, выхадзец з чарнагорскага краю, друкуе сербскія кнігі прыкладна з 1520 па 1540 гг. Пасля справу працягвае яго сын, і выдавецкая праца не спыняецца тут амаль да канца XVI стагоддзя. Венецыянскія ўлады і Ватыкан не перашкаджалі дзейнасці праваслаўнай дыяспары. Дарэчы, прафесар-славіст з Венецыі Аляксандр Навумаў не выключыць, што Скарына і Вукавіч сустракаліся: у жніўні гэтага года ён расказваў пра свае здагадкі нашай газеце «СБ — Беларусь сёння».

Адначасова развівалася сербскае кнігадрукаванне і на Балканскім паўвостраве. З Венецыі друкавальную тэхніку ў сербскі манастыр Мілешава прывозяць сыны **Божыдара Любавіча (Гараджаніна)**, які ў 1519 (ці 1520) г. друкуе тут «Служэбнік». Пазней яны перавозяць сваю друкарню ў царкву ля горада Гараджэ (сучасная Боснія і Герцагавіна), што на рацэ Дрыне.

Захаваліся звесткі пра востем друкарняў, якія працавалі ў XVI стагоддзі на сербскіх землях. Мусульманская культура турэцкага царства пакуль не прымала навіны кнігадрукавання, хрысціянам Сулейман I Пішны фармальна не забараняў адкрываць друкарні, але ж і падтрымкі з боку ўлад, вядома, не было.

А калі была надрукавана **першая кніга ў Бялградзе**? Адбылося гэта ў жніўні 1552 года: менавіта тады іерарманам **Саввам** з манастыра Дэчаны. Пра існаванне гэтага буквара сербы не мелі звестак аж да канца XIX стагоддзя! Не ведаў пра яго і вядомы сербскі асветнік Вук Караджыч, які лічыцца аўтарам першага сербскага буквара, надрукаванага ў Вене ў 1827 годзе.

Такім чынам, канец XV і амаль усё XVI стагоддзі засталіся ў летапісе сербскай славеснасці як вельмі плённы перыяд з пункту гледжання развіцця кнігадрукавання. Але ж у хуткім часе з-за неспрыяльных грамадска-палітычных абставін усе існуючыя друкарні былі вымушаны спыніць работу на сербскіх землях. З канца XVI стагоддзя і да сярэдзіны XIX стагоддзя ўсе сербскія кнігі друкуюцца выключна **па-за межамі сербскіх тэрыторый**. Праваслаўная царква выкарыстоўвае

Цэтыньскі манастыр.

кнігі, якія выдаваліся ў Расіі: з гэтых часоў пачынаецца новая эпоха, якая характарызуецца значным **рускім уплывам** на сербскую культуру, літаратуру і нават мову.

У XVIII стагоддзі адбываюцца некаторыя падзеі, якія сведчаць пра адраджэнне выдавецкай традыцыі сербаў. Венецыянскі выдавец Дзімітрые Тэадосіе, грэк па паходжанні, адкрывае кірылічнае аддзяленне ў сваёй друкарні. Цікавы факт: сербскае духавенства мела вялікі недавер да кніг, якія выдаваліся ў каталіцкім асяроддзі, і **Дзімітрые Тэадосіе** вымушаны быў іх «падманваць». На вокладцы сваіх кніг ён пісаў, што яны надрукаваны ў Маскве, Кіеве ці Пецярбургу. У гэтай друкарні выдаваліся не толькі царкоўныя кнігі, але і літаратурныя творы вядомых сербскіх пісьменнікаў — **Захарыя Арфеліна** і іншых.

У той час шмат сербаў жыло ў Аўстра-Венгрыі. У 1770 годзе венскі выдавец (не серб — аўстрыец) **Ёзэф Курцбэк** атрымаў манопольнае права на выданне сербскіх кніг. Гэта была спроба аўстрыйскіх улад трымаць пад кантролем выдавецкую дзейнасць сербаў.

Толькі ў **1832 годзе ў Бялградзе**, які ў гэты перыяд знаходзіўся пад уладай князя Мілаша Абрэнавіча, пачынае працаваць «Княжевска српска печатња» (пазней яна будзе называцца Дзяржаўнай тыпаграфіяй). А ў 1836 годзе Паўлэ Янкавіч адкрыў друкарню ў сербскім горадзе **Нові-Сад**.

Пачынаючы з сярэдзіны XIX стагоддзя гістарычныя абставіны для сербаў у розныя часы складваліся больш ці менш спрыяльна. Рэгулярнай і плённай выдавецкай дзейнасці перашкаджалі паўстанні, шматлікія войны, бамбёжкі, санкцыі... Але можна лічыць, што з сярэдзіны XIX стагоддзя пачынаецца эпоха стабілізацыі і паступовага развіцця выдавецтва ў Сербіі.

Такім чынам, сербы адсвяткавалі 500-годдзе з'яўлення першай друкаванай кнігі крыху раней, але сербская медыяпрастора адгукнулася і на наш, беларускі, «юбілей». Напрыклад, у лютым 2017 года партал «Newsweek» падрыхтаваў аб'ёмны і змястоўны матэрыял пра нашага першадрукара Францыска Скарыну пад назвай «**Праваслаўны Марцін Лютэр**».

Ганна НАВУМАВА

СЕРБСКІЯ ГАСЦІНЦЫ ДЛЯ БЕЛАРУСКАГА ЧЫТАЧА

Бясспрэчна, аблічча вераснёўскага «Польмя» вызначае «Сербскі гасцінец», які афіцыйна распачынаецца вітальным словам Надзвычайнага Паўнамоцнага Пасла Рэспублікі Сербія ў Рэспубліцы Беларусь Велькі Кавачавіча ды сатырычна-іранічна завяршаецца лепшымі ўзорамі сербскай сатырычнай афарыстыкі. Сапраўднымі сербскімі гасцінцамі для беларускага чытача стануць аповесць Драгаслава Міхаілавіча «Шукар месца», нізка вершаў сербскіх паэтаў «Замыслиць цеста надзённае» (абодва — у перакладзе Івана Чароты) і асобная вершаваная падборка Ваіслава Караджыча «Пакуль ува мне раіцца сонцы» (пераклад Іны Фраловай), даследаванні Ганны Навумавай «Мусульманскі свет у раманах Іва Андрыча» і Івана Чароты «Легендарная асоба славянскага свету XVIII стагоддзя: Міхаіл (Мануіл) Казачынскі». Вядома,

сербская літаратура і культура прадстаўленая сёння ў беларускай прасторы найперш дзякуючы доктару філалагічных навук, прафесару, загадчыку кафедры славянскіх літаратур Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Івану Чароту. Менавіта таму артыкул Івана Штэйнера «З любоўю да славянскага пісьменства», прысвечаны кірункам навуковай дзейнасці І. Чароты, у «Сербскім гасцінцы» глядзіцца арганічна.

Аповесць Драгаслава Міхаілавіча, аднаго з самых папулярных пісьменнікаў Сербіі канца XX — пачатку XXI стагоддзя, уводзіць чытача ў мітуслівы, неўпарадкаваны свет жыцця цыган — заўсёды на мяжы паміж разгульным святам і элементарным выжываннем. Вачыма чысцільшчыка абутку Чаміла мы глядзім на сербскае мястэчка, абыхавых мінакоў, занятых сваім клопатам і думкамі... Чаміл прыгладвае вясёлы прыгоды маладосці, вяртаючыся ў штодзённасць

толькі для таго, каб разгледзець прыгожую жанчыну альбо нягеглых сужэнцаў, што нязменна слізгаюць вачыма паўзверху яго галавы, нібыта не бачаць, не заўважаюць. Нават рэдкі прахожы, які ўсё-ткі спыніцца, каб скарыстацца паслугамі чысцільшчыка, усё адно яго не заўважае. Нібыта насамрэч Чаміл жыве ў нейкім паралельным свеце. Каханне, расстанне, здрада, турэмнае зняволенне, вайсковая служба, страта вока ў выніку бойкі, новыя жонкі і новыя дзеці... Пошукі таго ідэальнага добрага месца («шукар» і ёсць у перакладзе «добры»), чым занятыя людзі. Гісторыя без маралі, проста гісторыя жыцця, у якую ўплецены не заўсёды простыя і прызнаныя стасункі розных народаў, што воляй гісторыі і геаграфіі апынуліся на адной зямлі.

Вершы сербскіх паэтаў традыцыйна вылучаюцца рэлігійнай напоўненасцю, імкненнем бачыць глыбінны сэнс у імгненнях штодзённасці. Ствараецца ўражанне, што зямное, фізічнае жыццё і жыццё душы пасля смерці бачыцца большасцю прадстаўленых творцаў як непарыўнае цэлае, што не дзеліцца на «да» і «пасля». На фоне агульнага філасофска-рэлігійнага гучання вылучаецца

верш Мація Бечкавіча «Кінжал», створаны паводле даўняга падання: для таго каб злавіць ваўка, у лёд утыкалі завострыны з абодвух канцоў меч, абліты гарачай крывёй. Падмануты пахам свежай крыві, воўк пачынаў лізаць лязо мяча да той пары, пакуль не паміраў. Надзвычай глыбока ўражае мастацкае падсумаванне паэта: «Калі ж так адбываецца з ваўкамі, / Якіх упалываць найцяжэй, / То што казаць пра людзей / Ды і пра народы ўвогуле, / А пра наш тым болей, / Бо ён жа сваёй крывёю / Ніяк не спатыліцца. / І ўперш прападзе, / Чым спасцігнуць здолее, / Што можа над намі / Толькі крывава кінжал / Застацца / Адзіным помнікам / І крыжам».

Параўнаць тэмы, вобразы, стыль, адчуць адметнасць мастацкіх здабыткаў беларускіх творцаў прапаноўвае палыманская пляцоўка на прыкладзе вершаў Віктара Гардзея (нізка «Застацца маім») і працягу дзённых нататак Віктара Шніпа «Заўтра была адліга-4». Валерыя Навуменка падзялілася з чытачамі згадкамі, убачанымі праз гады «дзіцячымі вачыма», якія сціпла назвала «зрэбнай торбачкай успамінаў».

Жана КАПУСТА

Сербскі «Вянок» Максіма Багдановіча

Пра тое, што ў Сербіі выдадзены пераклад «Вянка» Максіма Багдановіча, я ведаў у дзень з’яўлення кніжкі, нават глядзеў на яе новачасным кіберзрокам. Тым не меней, калі ўбачыў, як гаворыцца, на свае вочы ды пагартай сваімі рукамі, то разварушаным аказаўся рой успамінаў. Таму, просячы прабачэння, што перацягваю ўвагу на сваю маленькасць, хачу ўсё-такі падзяліцца тымі згадкамі, якія маюць непасрэднае дачыненне да галоўнай тэмы нашай гаворкі.

Не дзеля таго, каб паскардзіцца на лёс, а як станючы факт агульнафонавай інфармацыі, перш за ўсё хочацца прыгадаць, што пасля дзесяці разоў безвыніковага афармлення дакументаў на пездкі за мяжу, а канкрэтна — у даўно ўпадабаную Югаславію, выезд мне нарэшце быў усё ж такі дазволены. І пад самы канец жніўня 1982 года, пасля таго, як ужо добры дзясятка гадоў займаўся літаратурамі і культурамі народаў гэтай краіны і перакладамі з іхніх моў, я апынуўся ў Бялградзе. Прабыў у Сербіі, наведваючы многія гарады і вёскі, амаль месяц; а з часам стаў ездзіць у СФРЮ больш-менш рэгулярна.

Шчыра магу сказаць, што над усімі пачуццямі ўва мне дамінавала патрэба як мага актыўней уключыцца ў рэальны працэс міжнацыянальных сувязяў і «прапагандаваць» літаратуру свайго народа. Шчыра, зноў жа, сведчу, што ў Бялградзе, галоўным горадзе Сербіі і Югаславіі, умовы для гэтага былі надзвычай спрыяльныя. Калегі, з якімі мне пашчасціла зблізіцца, аказаліся не толькі сур’ёзнымі прафесіяналамі, але і добразычлівымі, сардэчнымі сябрамі. Гэта нязменна праўлялася ў стаўленні і да мяне асабіста, і да мастацтва слова маёй радзімы. Так што на схіле гадоў мне засталося толькі дзякаваць за ўсё Богу і персанальна ім, многім пісьменнікам, перакладчыкам, літаратуразнаўцам, выдаўцам, журналістам Сербіі: Мілараду Блэчычу, Любішу Джыджічу, Момчылу Джэркавічу, Зорану Косцічу, Радаміру Андрычу, Міядрагу Сібінавічу, Ёвану Янічыевічу, Слабадану Ракіцічу, Душану Чолавічу, Любіцы Мілеціч, Драгаміру Папнавакаву, Драгану Лакічавічу, Моміру Лазічу... Усіх і не пералічыць. Якім бокам ні павярні мінулыя падзеі, а мне дасталася шчасце зведаць на сабе дыяпазон дзеяння шчырага сяброўства і сапраўднага братэрства.

Між тым імпэт маіх папулярызатарскіх намераў ад гэтага не змяншаўся, хутчэй наадварот, паколькі беларуская літаратура асаблівай увагай там не карысталася нават у філалагічным і пісьменніцкім асяроддзі. Прычым гэтак азначаць стан рэчаў дапушчальна толькі ў тым выпадку, калі стараешся выказацца як мага далікатней... Калі ж канкрэтна і без пратакольнай далікатнасці, то ў сувязі з тэмай нашай гаворкі мушу канстатаваць сумнае: творчая спадчына Максіма Багдановіча на той час ва ўсёй Югаславіі была прадстаўлена толькі адным вершам, дый тое ў тэматычнай анталогіі. (Праўда, каб гэтая канстатацыя не правакавала абвінавачвання сербскіх літаратараў у недастатковай культурнасці, сваім суайчыннікам, схільным да катэгарычных ацэнак, прапаноўваю зрабіць параўнальнае даследаванне, колькі ж сербскіх / югаслаўскіх класікаў мы, беларусы, тады пераклалі на сваю мову.)

Вядома, была патрэба шукаць і асэнсоўваць прычыны такога стану — каб неяк яго выпраўляць, а не апраўдвацца, абодвум бакам. І сябры сербы гатовы былі рабіць гэта. З удзячнасцю сведчу, што сярод іх знайшліся тыяхто здзяйсна падтрымаў мяне ў намеры выдаць анталогію беларускай паэзіі на сербскай

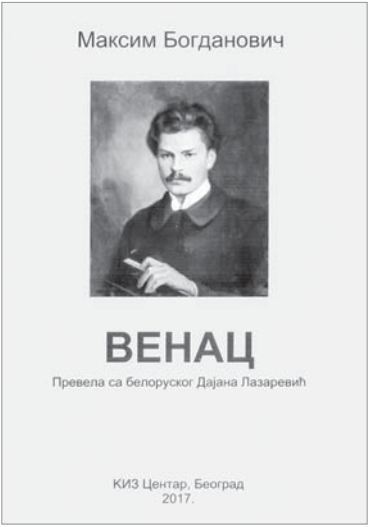
(тады — сербскахарвацкай) мове. А галоўнае, па даўно ўжаранёнай сярод славянскіх інтэлігентаў завядзёнцы, — мы штодзённа, за кубкам кавы ці ракіі, безупынна дыскатувалі пра лёсы нашых братніх культур і перспектывы іх узаемадзеяння. У прыватнасці, і пра тое, што далёка не заўсёды нацыянальная шкала эстэтычных вартасцяў супадае з так званай універсальнай (ці актуалізавана-ўніверсализаванай). Я, не крывячы душою, адстойваў пункт гледжання, што ў кожнага народа ёсць свае культурныя традыцыі і выпрацаваная на іх падставе ўласная аксіялогія, якую абумоўліваюць спецыфіка геаграфічнага становішча, гістарычнага развіцця і г.д. Адпаведна, са сваімі асаблівасцямі светаадлюстравання. А ўсё гэта, паводле маіх перакананняў, як тагачасных, так і цяперашніх, значыць, што вывераныя многастагодзевым вопытам народа каштоўнасці, як і крытэрыі вызначэння іх, не павінны трапляць у залежнасць ад часовых палітычных тэндэнцый, ад мінучай моды...

Дарэчы, па сёння ў маёй памяці захавалася тое, як я стараўся знайсці пераканаўчыя аргументы, каб аспрэчыць высокааўтарытэтнага сербскага крытыка Міларада Блэчыча... А ён, дарагі мой сябар, даўно ўжо нябожчык, разважаў пра тое, што сучасных (цяпер ужо тагачасных) сербскіх аматараў паэзіі, як і наогул чытачоў-замежнікаў, няпроста зацікавіць прачытанымі ў рукапісе маёй анталогіі вершамі Максіма Багдановіча. Бо яны, маўляў, простыя, (я лічыў, што толькі недастаткова мудрагелістыя і штукарскія), могуць нават успрымацца як трывіяльныя...

Таму вельмі ўзрадаваўся добраў нагодзе, калі атрымаў прапанову супрацоўнічаць з органам Саюза перакладчыкаў Югаславіі — часопісам «Мостови / Масты», галоўным рэдактарам якога тады быў тэарэтык і практык перакладу, культуролаг і этнограф Ёван Янічыевіч. Моцны для мяне стымул звязваўся з тым, што ў названым часопісе існавала рубрыка «Неперакладзеная кніга», гэта значыць, ад аўтара публікацыі якраз патрабавалася прадставіць кнігу, якую ён лічыць самай вартай і найбольш цікавай для сербскамоўных чытачоў.

Думаю, пасля выкладзеных мною ўспамінаў чытачы «ЛіМа» здагадаліся, што я пісаў менавіта пра «Вянок» Максіма Багдановіча... Некаторыя багдановічаўскія вершы сам пераклаў адразу тады і прапанаваў у часопіс Моміра Лазіча «Збілья / Рэальнасць», у аўтарскі актыў і склад рэдкалегіі якога я быў прыняты з моманту заснавання. Штосьці перакладаў і друкаваў пазней.

Мінула трыццаць з гакам гадоў. І вось па электроннай пошце да мяне прыйшло пісьмо ад незнаёмай выпускніцы філфака Бялградскага ўніверсітэта, якая даслала свае пераклады беларускіх вершаў (П. Броўкі, М. Танка, А. Бачылы, У. Караткевіча) з просьбай рэкамендаваць вынікі гэтай творчай працы ў друк.

Прагледзеўшы зробленае, я пераканаўся, што праца выканана сапраўды творча і даволі прафесійна. Таму рэкамендацыю даў не раздумваючы. А калі прыйшло чарговае пісьмо, у якім, акрамя падзякі, выказвалася жаданне займацца перакладам з беларускай мовы далей, то, зразумела, шчыра ўзрадаваўся.

У свой час літаратурным сувязніком з сербскага боку ў нас быў адзін Момчыла Джэркавіч; потым гэтую функцыю пера-

няў шаноўны прафесар-славіст Міядраг Сібінавіч, які два дзясяткі гадоў таксама заставаўся адзіным беларусістам гэтай краіны. І вось, нарэшце, з’явілася маладая змена, гэта значыць, што ў Сербіі будзе і другі (!) перакладчык-беларусіст! А што найбольш істотна — у згаданым пісьме змяшчалася яшчэ пытанне, каго з беларускіх паэтаў варта было б перакладаць у першую чаргу. Як вынікае з усяго папярэдне сказанага, я не мог не згадаць пра Максіма Багдановіча, павагаўшыся, прапанаваў узяцца за яго «Вянок». Вагаўся таму, што разумеў, наколькі няпростая гэта задача.

Наваяўленая перакладчыца ўзялася за справу так, што я ледзь паспяваў чытаць рабочыя варыянты яе перакладаў і адказваць на апэратыўна-(вы)творчыя пытанні. У той жа час яна хутка і вынікова рэагавала на ўсе прапановы, якія спарадычна з’яўляліся: перакладала вершы А. Грачанікава, М. Мятліцкага, айца Нікалая Германскага, інфармацыйны тэкст (для выстаўкі ў Бялградзе) музея Я. Купалы, адгукалася на прапанову ад «Маладосці»...

» Калі ж канкрэтна і без пратакольнай далікатнасці, то ў сувязі з тэмай нашай гаворкі мушу канстатаваць сумнае: творчая спадчына Максіма Багдановіча на той час ва ўсёй Югаславіі была прадстаўлена толькі адным вершам, дый тое ў тэматычнай анталогіі.

Як усім творчым людзям вядома, справа не толькі ў тым, каб кнігу напісаць або перакласці. У дадзеным выпадку таксама ўзнікла непазбежнае і цяжкавырашальнае пытанне: хто ж перакладзеную кнігу возьмецца выдаць? З гонарам за нашу дыпламатыю магу паведаміць, што рэальную дапамогу аказаў тагачасны Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Беларусь у Рэспубліцы Сербія Уладзімір Чушаў. Ён і да гэтага актыўна спрыяў культурным узаемасувязям нашых краін. У прыватнасці, знайшоў спонсараў для перавыдання «Анталогіі беларускай паэзіі» да 130-гадовага юбілею класікаў — Янкі Купалы і Якуба Коласа. Аналагічнае ўчыніў і гэтым разам. Дарэчы, выданне «Вянка» спачатку таксама прымяркоўвалася да 120-годдзя з дня нараджэння М. Багдановіча. А выйшла — ёсць у гэтым, бадай, нешта містычнае — аkurat да 100-годдзя з дня яго спачыну.

Дзяўчына, пра якую я пачаў расказваць, — Даяна Лазаравіч. І незнаёмай я назваў яе не зусім дакладна. Бо

выходзіць, што раней мы ўжо сустрэкаліся, прычым у Мінску. Некалькі гадоў таму на філфак БДУ прыезджала група сербскіх студэнтаў-філолагаў, якія праявілі пэўную цікавасць да беларусістыкі. І Даяна была сярод іх. А потым яшчэ ў «ЛіМе», што мяне моцна здзівіла, друкаваліся вершы нейкай юнай сербкі, напісаныя па-беларуску («Літаратура і мастацтва», 21.06.2013).

Даяна Лазаравіч нарадзілася ў 1993 годзе ў прыгожым і адметным сваёй атмасферай сербскім горадзе Шабац. Там скончыла гімназію, пасля якой паступіла ў сталічны ўніверсітэт на аддзяленне бібліятэчнай справы і інфармацыі філалагічнага факультэта, дзе прайшла асноўны курс, а потым скончыла і магістратуру, абараніўшы кваліфікацыйную майстар-работу «Бібліяграфія перакладаў з сербскай мовы на беларускую і з беларускай на сербскую» — дарэчы, першую на прасторах былой Югаславіі дысертацыю на беларусістыцы. Да таго ж распачала работу над сербска-беларускім і беларуска-сербскім слоўнікам. Адначасова з вучобай Даяна з немалым плёнам займалася творчасцю: выдала тры паэтычныя зборнікі — «Скрозь прастору і час» (2011), «Сцежкі ў зорным бязмежжы» (2012), «Чужынец» (2014), а таксама раман «Замглены шлях талентаў» (2015) і жыццяпісную кнігу «Айцец Арсеній: успаміны пра духоўнага айца» (2016). Мяркуючы па ўсім, гэта асоба, шчодро адораная філалагічнымі і літаратурнымі здольнасцямі. Сам за сябе гаворыць той факт, што свае вершы яна перакладала на некалькі моў, і гэтыя пераклады ахвотна друкавалі часопісы. Дарэчы, на беларускую перакладала і ў друк прапаноўвала найбольш.

Аналізаваць непасрэдна і канкрэтна выкананыя Даянай Лазаравіч пераклады вершаў Максіма Багдановіча — гэта, відаць, задача на будучыню. А для пачатку хіба што варта звярнуць увагу на галоўныя прыкметы спецыфікі паэтычнага перакладу з беларускай мовы на сербскую, якія абумоўлены асаблівасцямі і ўласна сербскай мовы, і сербскай паэзіі, а яшчэ і нацыянальнымі традыцыямі перакладу.

Паколькі сам неаднойчы на практыцы сутыкаўся з пэўнымі цяжкасцямі дазволі сабе прыгадаць асноўныя з іх. Па-першае, ніяк немагчыма абысці такую нязвычайную для нас асаблівасць сербскай мовы, як меладычны націск і, адпаведна, вельмі падатлівая інтанацыя. Практычна гэта значыць, што ўласцівыя беларускай мове прынцыпы «звязвання» верша (традыцыйныя для нашага вершаскладання рытм, памер і рыфма) у сербскім перастварэнні адэкватна дзейнічаюць не могуць. Дакладней, яны проста не маюць такога значэння, як у нас, і не могуць мець. Затое на сербскі верш і ў перакладах нязменна ўздзейнічае народная традыцыя эпічнай версіфікацыі, пад уплывам якой сам па сабе можа ўзнікаць і хораша гучаць, скажам, нерыфмаваны звыклы дзесяціскладовік (дэсэтрац). На рыфму сербы, у адрозненне ад нас, традыцыйна звяртаюць менш увагі. І яшчэ адно: у сербаў заўжды паслядоўна разводзяцца паняцці «пераклад» і «прэпэв/пераспеў» — пераклад паэтычны. Напэўна, ужо гэтых трох прыкмет хапае, каб улічваць, наколькі спецыфічная практыка пераспеву з беларускай мовы на сербскую.

Ёсць сэнс ужо падагуліць: сербскі вянок пашаны Максіму атрымаўся годны яго самога; а мы, нашчадкі Максімавы, павінны выказаць шчырую ўдзячнасць маладой сербскай перакладчыцы за тое, што так гэты вянок спляла.

Іван ЧАРОТА

ДОБРОДОШЛИ У СРБИЈУ!

«Калі вам пашанцавала прачнуцца ў Бялградзе, то патрабаваць ад лёсу большага — нахабнасць», — пісаў вядомы сербскі аўтар Душан Радовіч. Аўтару гэтых радкоў пашчасціла ўдвая. Ужо неаднойчы мне давялося засынаць і прачынацца ў старажытным і велічным Бялградзе. Прычым не ў сэнсе прыватнай вандроўкі, а гасцяваць там як удзельніцы вядомага ва ўсім свеце Міжнароднага бялградскага літаратурнага фестывалю.

Па-першае, варта адзначыць, што Міжнародныя бялградскія сустрэчы пісьменнікаў даўно і трывала замацавалі за сабой статус адных з самых важных і найбольш устойлівых літаратурных падзей на Балканах. Бялград — культурная сталіца і горад мастакоў, пісьменнікаў і паэтаў, якія праз творчасць прэзентуюць гэты горад лідарам на культурнай мапе свету. Мерапрыемства, што з часоў былой Югаславіі збірае самых выбітных аўтараў свету, — адно з найстарэйшых у Еўропе і за 50-гадовую гісторыю прымала такіх вядомых творцаў, як Іосіф Бродскі і Бэла Ахмадуліна, Булат Акуджава і Андрэй Вазнясенскі, і многіх іншых. Таму, безумоўна, удзел у такім высокім міжнародным форуме кожны пісьменнік лічыць за асабісты гонар.

Па-другое, форум, які ўжо больш за паўстагоддзя збірае на Балканах лепшых прадстаўнікоў мастацкага слова, не толькі наладжвае больш цеснае супрацоўніцтва, але і праз перакладчыцкую дзейнасць спрыяе знаёмству з творчымі набыткамі аўтараў іншых краін свету.

Акунуцца ў атмасферу мерапрыемстваў, што адлюстроўваюць літаратурныя варункі свету, аўтару гэтых радкоў давялося двойчы. У 2014 годзе, калі ў рамках гэтага ж форуму адбылося першае знаёмства з дзівоснай Сербіяй, і зусім нядаўна, падчас 54-х Міжнародных бялградскіх літаратурных сустрэч. І ў папярэдні раз, і сёлета Сербія сустракала аднолькава ветліва і гасцінна.

І першае, што трапляе ў поле зроку, калі выходзіш з бялградскага аэрапорта, названага ў гонар вядомага фізіка Ніколы Тэслы, гэта надпіс на рэкламным білбордзе: «Добродошли до Београду». Што азначае: «Сардэчна запрашаем у Бялград!». У шчырасці напісаных слоў упэўніваешся амаль адразу, углядаючыся ў твары братоў-сэрбаў, і яшчэ паўней, калі сэрцам адчуеш усю чысціню і дабрыню іх душ пры больш цесных зносінах.

Атмасфера асаблівай цеплыні панавала і ў будынку Асацыяцыі пісьменнікаў Сербіі, што ў самым цэнтры горада, на вуліцы Француска, 7. Сюды, у галоўны офіс пісьменніцкага арганізацыі, і з'ехаліся напачатку форуму прадстаўнікі прыгожага пісьменства свету. 33 літаратары з 22 краін гэтым разам узялі ўдзел у аўтарытэтным літаратурным форуме. Прадстаўляць

беларускую паэзію на шырокай міжнароднай пляцоўцы ўжо другі раз пашчасціла аўтару гэтых радкоў.

Знаёмства, а затым і душэўная размова з удзельнікамі літаратурнага форуму вялася цягам цэлага дня. Питанні літаратурных тэндэнцый, праблемы кнігавыдання і ўвогуле запатрабаванасці паэзіі абмяркоўваліся ў пісьменніцкім коле першага дня фестывалю. У атмасферы сяброўства і добразычлівасці ліліся песні і, вядома, гучалі вершы. Яны, дарэчы, былі спадарожнікамі цягам усёй чатырохдзённай сустрэчы: на розных пляцоўках, на розных мовах свету, з рознай энергетыкай, класічным і белым, лірычным і ўзнёслым, трывожным і экспрэсіўным... Прыемна было адчуваць, што побач з вершамі іншых краін свету беларускія вершы нядрэна разумеюцца сербамі, а таму ўспрымаліся з асаблівай цікавасцю і цеплынёй.

Шэраг адметных дат адзначаецца ў Сербіі сёлета: гэта і 150-годдзе з дня смерці Чарльза Баўдэлера, вядомага паэта, творчасць якога зрабіла знакавы ўплыў

Ля помніка Іва Андрічу.

на развіццё сучаснай літаратуры краіны; гэта і юбілей пісьменніка Мілуціна Божыча; гадавіна вялікага сербскага драматурга Марына Држыча; 125-годдзе з дня нараджэння лаўрэата Нобелеўскай прэміі Іва Андріча і інш. З ускладнення кветак да помніка апошняга і распачаліся асноўныя мерапрыемствы ў рамках 54-х Міжнародных сустрэч у Бялградзе. Далей гасцей з замежжа, прадстаўнікоў Міністэрства культуры Сербіі і дыпламатаў пасольстваў розных краін урачыста віталі ў Народнай скупшчыне Бялграда.

Менавіта тут у атмасферы асаблівай ўзнёсласці і адбыліся галоўныя ўрачыстасці чатырохдзённых мерапрыемстваў Міжнародных паэтычных сустрэч, падчас якіх старшыня Асацыяцыі пісьменнікаў Сербіі Радамір Андрыч цёпла павітаў усіх гасцей, а затым прадставіў гасцей з іншазем'я.

Імёны найбольш выбітных творцаў былі аб'яўлены падчас урачыстага адкрыцця. Так, высокую ўзнагароду «*Povelja Morave*» атрымалі паэт з Румыніі Джордж Валтурэску і вядомы балгарскі літаратар Любіша Джыздзіч. Да ўзнагароды «*Pečat kneza Lazara*» прадстаўлены сербска-канадскі паэт Ранка Радавіч і Уласцімір Станіслаў-левіч Шаркаменц з Францыі.

Адметнасцю адкрыцця была і асабістая прысутнасць на мерапрыемстве саветніка Пасольства Рэспублікі Беларусь у Сербіі Міхаіла Кажуры. У рамках мерапрыемства адбыліся кароткія гутаркі дыпламата са старшынёй Саюза пісьменнікаў Сербіі Р. Андрычам, намеснікам мэра Бялграда А. Младзенавічам, спецыяльным саветнікам міністра культуры і інфармацыі Сербіі Д. Хамовічам. Абмеркаваны пытанні далейшага развіцця двухбаковых адносін у сферы культуры і літаратуры.

Праграма сустрэч была інтэнсіўная і ў іншыя дні, але адметным яе складнікам, вядома, была вялікая водная вандроўка па Дунаі. Дзякуючы намаганням старшыні СП Сербіі Радаміра Андрыча, сакратара СП Сербіі Браніслава Вельковіча і іншых арганізатараў форуму ўпершыню ў фармаце сустрэч распачаў сваю рэалізацыю праект «Вялікі Спадар Дунай». Там, на воднай плыні, дзе «Сава цалуюцца з Дунаем», і стартаваў літаратурны водны марафон сусветнай паэзіі. На вялікім рачным судне паэты з усяго свету дэкламавалі свае творы ў арыгінальным маўленні і ў перакладзе на мову, на якой стваралі многія вядомыя еўрапейскія літаратурныя дзеячы. Атмасферу асаблівай ўзнёсласці дадавалі маляўнічыя краявіды.

Больш як дзясятка гарадоў за чатыры дні было ахоплены вялікім сербскім літаратурным марафонам. Новы Сад, Чачак, Мрчэвіц, Пожэг, Пажаравац... Так, у рамках фестывалю ў горадзе Ракавіца адбыўся традыцыйны сёмы парламент духоўнай паэзіі, а ў горадзе Інджыа быў дадзены старт правядзенню I Міжнароднага фестывалю «ПРО ПОЕТ». Уручэнне ўзнагароды Гран-пры адбылося ў межах мерапрыемстваў форуму, а за служаныя дыпламы вядомаму акадэміку і паэту Мація Бечкавічу былі ўручаны з рук старшыні гарадской улады г. Інджыа Уладзіміра Гака, а таксама арганізатара маніфестацыі Міядрага Якшыча.

Аднак за пералікам асноўных пунктаў праграмы 54-х Міжнародных бялградскіх сустрэч міжволі выпала з поля зроку найбольш важная акалічнасць, якую адчуваеш у Сербіі: самае галоўнае тут — гэта людзі. Простыя і добразычлівыя, шчырыя і светлыя... Людзі, якія заўсёды табе рады... Мабыць, таму, акрамя вялікай колькасці кніжных набыткаў, сувеніраў і яркіх уражанняў, якія кожны ўдзельнік аўтарытэтнага форуму вёз з сабой дамоў, кожны вяртаўся з неўтаймоўным жаданнем: каб хоць аднойчы ў сваім жыцці яму давялося прачнуцца ў Бялградзе. У горадзе, дзе не толькі на білбордах і рэкламных шчытах, але і ва ўсмешлівых вачах яго жыхароў чытаецца шчырае: «Добродошли у Србију!».

Марыя КОБЕЦ,
член Саюза пісьменнікаў Беларусі

СЭРЦА КРАІНЫ: ЭТНІЧНАЕ ПРАЗ ВІЗУАЛЬНАЕ

Кіно — сапраўды адно з найважнейшых мастацтваў. Асабліва сёння, калі яно дае не толькі нагоду для роздумаў, але і звесткі пра жыццё ў іншых краінах і культурах. Беларускі глядач заўжды быў аматарам фільмаў блізкіх краін, тым больш што яны блізкія ў тым ліку і па менталітэце, хоць часам падаюцца далёкімі і чужымі. Тое ж можна сказаць і пра сербскае кіно: шляхі ў нас з гэтай краінай розныя, але шмат што і аб'ядноўвае — напрыклад, тое, што ўвага сербскаму кінематографу ў Беларусі надаецца вялікая. У прыватнасці, на адзін з кінафестывалю «Лістапад» у Мінск завітаў вядомы сербскі рэжысёр Эмір Кустурыца, каб распавесці пра сэрца сваёй краіны — кіно і стаўленне да стужак блізкага нам Таркоўскага... Але нават калі асабістай прысутнасці сербскіх кінематографістаў у Беларусі не назіраецца, штогод з'яўляюцца цудоўныя фільмы ў праграме кінафестывалю «Лістапад» (сёлета сербскі фільм «Восенські самурай» будзе закрываць форум) і атрымліваюць ўзнагароды. Менавіта такія кінастужкі варта ўзгадаць.

У 2011 годзе на кінафестывалі «Лістапад» Сербія прадставіла стужку «Белы, белы свет» Алега Наўковіча, якая ў выніку атрымала прыз «За лепшую рэжысуру». Фільм таксама атрымаў прызы на прэстыжных кінафестывалах у Лакарна і Мар-дэль-Плата, і відавочна, чаму ён так прывабіў адборшчыкаў фестывалю і гледачоў: па-першае, сербская драма пабудавана на танцах, але спеваў тут шукаць не варта — іх у стужцы не будзе.

Па-другое, карціна адсылае нас да жанру грэчаскай трагедыі, але гэта асучаснены яе варыянт. Па-трэцяе, хто застанеца абыякавым, калі справа тычыцца пытання немагчымага, фатальнага кахання? «Белы, белы свет» — гэта ў першую чаргу гісторыя пра шахцёрскі горад Бор, які калісьці быў сімвалам сацыялістычнага росквіту, а сёння — безнадзейнасці і разрух, дзе аднойчы з'яўляецца каханне.

У выдатнага беларускага паэта Уладзіміра Дубоўкі ёсць паэма «Кругі». Пра тыя ж самыя кругі па-філасофску разважае рэжысёр Срджан Галубовіч у аднайменнай сербскай стужцы. Карціна распавядае пра жыццё людзей пасля Балканскага канфлікту і пачуццё віны, якое не пакідае іх нават праз час. Актualityнасць тэмы адзначылі «Мядзведзем» Берлінскага кінафестывалю і спецыяльным прызам журы на амерыканскім *Sundance*. Беларускаму гледачу таксама ёсць чаму павучыцца: тэма выпадку, які праз некаторы час зменіць жыццё, блізкая кожнаму, незалежна ад нацыянальнасці. На жаль, асабліва ў трагічным ключы. Сюжэт нагадвае нам пра баснійскую вайну — міжэтнічны канфлікт паміж сербамі, харватамі і баснійцамі, які застаўся ранай на «цэле» рэгіёна нават пасля змены пакаленняў. Рэжысёр спрабуе знайсці рашэнне канфлікту самімі рознымі шляхамі, але лепш за ўсё загойвае раны пачуццё віны, якое разыходзіцца тымі самымі кругамі праз пакаленні.

Стужка «Зеніт» — гэта безумоўна «*must see*» сербскага кінематографа: сусветная прэм'ера карціны адбылася на 68-м Канскім кінафестывалі, дзе фільм атрымаў прыз журы ў праграме «Асаблівы погляд», пасля «Зеніт» накіраваўся скараць «Оскар». То-бок, фестывальны лёс стужкі ўражае, як і сама гісторыя, дакладней, гісторыі: аўтары адзначаюць, што гэта драма пра забароненае каханне і нецярпімасць на Балканах. Сюжэт распавядае пра некалькі дзесяцігоддзяў жыцця дзвюх суседніх вёсак — сербскай і харвацкай і пра такое ж памежнае каханне. Канечне, стаецца так, што адносіны паміж вёскамі нацягнутыя, ды і ў гісторыі перыяд напружаны: на вуліцы 1991 год, канфлікт непазбежны. Рэжысёр працягвае апавед у 2001 годзе ў пасляваеннай Сербіі, а пасля ідзе ўжо ў сучасны 2011-ы. Праз гэтыя перыяды рэжысёр паспывае распавесці не толькі пра перашкоды на шляху пачуццяў, але і пра рознасць і блізкасць этнасаў, пра пераадоўванне і новыя этапы звыкллага жыцця.

Маргарыта ДЗЯХЦЯР

Мація БЕЧКАВІЧ

Саломінка

У тую ноч з пятніцы на суботу,
Перад Судным днём у жыцці тваім,
Кветка рэдкая цнатлівага дзявоцтва,
Апошняе, што ты ад мяне чула,
Было: я кахаю цябе
Больш за ўсё на свеце!
Але ж на чым бы той,
хто не здольны жыць болей,
Мог утрымацца ў жыцці,
Калі б яму, без разваг, з вуснаў
Не падалі саломінку і словы:
«Я цябе таксама».

Зоран Хр. РАДЗІСАЎЛЕВІЧ (1950)

Жарына

Пачарнеў я
На ібарскім пляжы пясчаным
Калі дадому прыду
Чужой мне будзе
Мая белая жонка

Напэўна
Ў Бразіліі недзе
Мулатка чакае мяне

Чорны мой дзень
Няхай будзе чорнаю і пасцель

Ды ці ж можа
Чорнае ў белае ператварацца
З астылага вугалю
Жарына разгарацца

Сум

Ты і я
Разам
А на снезе толькі мае сляды

Уцёкі

Яна з д’яблам
А ён з крыжом

Любіца МІЛЕЦІЧ

Бачна тое, пра што сказаў святы

З вышыняў кажа Сава святы,
Седзячы за кнігай:
«Мудрасць — лязо,
Таемныя веды нявінных.

Калі паўстаюць дзікія сілы,
Мудрасць — наш надзейны заслон.

А яшчэ кажа ён пра слова хараство
Ды пра зямлю, не заслоненую словамі.

І цяпер, калі мы бліжэй да тлену,
чым да сябе,
Мудрасць для нас — адзіная зброя
Перад гэтым неўтаймоўным светам,
Які так жахліва мітусіцца.

Кажа Сава з пяром у руцэ:
«Усё мінучае, апроч святасці».
Кажа ён так, і нездарма.
Цяпер гэта мы добра бачым.

Джорджа НІКАЛІЧ

Ваганні

Елка што ўзвілася пад аблогі
Ў глебу родную заземлена глыбока

Цёрн калючкі выстаўляе ўпарта
Пры пяшчотных лісціках на варту

Восень яблыню адорвае ўраджаем
Плод якой паспеўшы загінае

Нэвена ВІТОШАВІЧ-ЧЭКЛІЧ

Беларусь

Беларусь — гэта казка раўнінная.

У кожнай хаце з дрэва
жыве пастух,
які стане царом.

Нідзе не ўбачыш
такой колькасці белых крылаў!

Можа, гэта ангелы,
у лебедзяў ператвораныя?

А ці то ліхой мачахай
зачараваныя царэвічы?

Кожны сваю царэўну шукае,
з дрэў высокіх гукае,

трапяткімі галінамі,
як рукамі, махае?

А каханых іх
на ўсіх дарогах
з пяшчотнымі белымі
кветкамі сустракаюць.

Безліч суквеццяў,
куды ні кінь вокам,
раскрылася пад нябёсамі,
якія ў азёры глядзяцца.

Нідзе гэтулькі неба на зямлі!
І нідзе гэтулькі белых крылаў!

Радамір АНДРЫЧ

З цёмнай студні пяе салавей

Заклятыя лаўцы
салаўя ловаць
ловаць у полі
ловаць вечарам
у дом малітвы
сто маіх адводзіць
за імі клацае
замок нябачны
Пякельным голасам
з недасяжнасці
няе ім салавей
няма вам ратунку

Ёван Л. ДЭЛІЧ

Нядаўняй вайны ветэраны

Сядзяць яны моўчкі, апусціўшы вочы —
У каго рукаў пусты, у каго калошына, —
На людна-бяздушных вуліцах і плошчах,
выставіўшы перад сабой шапкі

зношаныя

А некалі ж падстаўлялі грудзі свае
і голавы

Дзеля ўсяго, што лічылі святым
безумоўна,

Таму гранаты і кулі былі не галоўным.
Цяпер у чаканні, ці дзынкне які грошык,
І ад гэтага боль за ўсе раны горшы.
Пад небам чыстым здранцвела ў адзіноце
Сядзяць яны моўчкі, апусціўшы вочы,
Згадваюць страчаных родзічаў і сяброў.
Цяжка ім бачыць інакшых
зусім людзей —

Крэпасць Голубац.

Пераклады

Бесклапотных, занятых самімі сабою,
Тых, у каго имат яшчэ няздзейсненых
надзей.

Загадкавасць

Толькі поўдзень мінуў,
Але ж быццам бы ноч, а не дзень.
Месяц, нібы сярпок на пазногі,
Паміж мною і сонцам,
Якое ўсё ж такі свеціць.
Што за дзіва,
Які гэта знак?
Што ён азначае?!
Зрэшты, чаго я клапачуся.
Хутка ўсё стане ясна,
І святло будзе, і блакіт.
У гэтым я ўпэўнены.

Зоран М. МАНДЗІЧ

Ціхмяны паэт

Ціхмяны паэт
Зусім без патрэбы народу,
Бо маўчаннем сваім яго крыўдзіць,
Падпарадкаваўшыся страху.
Усё роўна ж ён некаму служыць,
Камусьці-такі ваду носіць.

Ціхмяны паэт
Не можа стаць
Чымсьці большым за самотніка,
За гаротна адзінокую асобу.

Ціхмяны паэт
Ніколі не ўвойдзе ў гісторыю
Свайго народа

Пераклад Івана ЧАРОТЫ

ПАЭЗІЯ З ПУНКТУ ГЛЕДЖАННЯ ВЕЧНАСЦІ

(POIESIS, SUB SPECIAE AETERNITATIS)

Радамір МІТРЫЧ

Глыбока ўдыхнуўшы, пачаць шлях.
Тады ж, калі і песню.
Вершы прамаўляць як азбуку святла
і цемры, у роўнай ступені.
Адпачыць, здзівіўшыся нечаму; абуджацца
паўсюдна, дакуль сягае думка.
Лунаць па марскіх прасторах; неба —
гэта толькі заслона, якую калыша
пяшчотная рука, і змена пор года.
Праходзіць праз цяроўнік, абмінаць
немінучае, адысці ў няўяўнае.
Вока, вуха, дотык, пах і смак сабраць
у адно. Ператварыць у паэзію.
Загаварыць пра нябачнае, але так умела,
каб ледзь можна было здагадацца.
Быць цярплівым, адазвацца на гук,
якім створаны космас.
Трымацца паказальнікаў, знакаў,
пячатак і зорак.
Супрацьстаяць дэману раздражнёнасці,
ляноты і лжывай багемы.
Адказваць на пасланні паэтаў-
нябожчыкаў, якія, па тваім уласным
меркаванні, перасягнулі смяротнае.

Не азірацца на крытыкаў-невукаў,
на фарысеяў, на дылетантства,
догму і фалькларызм.

Не містыфікаваць, не трымацца
дамінуючай паэтыкі.
Не заганарыцца, не сентыментальнічаць,
не падлашчвацца.
Прыслухоўвацца да начной песні салаўя,
чуць яе, нават калі загаласяць
аўтамабільныя сірэны.
Складаць мазайку з самых дробных
дэталяў, трымаючы цэласнасць
у свядомасці. З эскізам творцы,
перададзеным у рукі.

Будаваць вежу, сімвал абароны, маяк,
як спосаб перадаваць пасланні, —
на самотным востраве, прыстанішчы
ад гоману і шаленства свету.
Не карыстацца трукамі,
не пісаць праз сілу.
Вучыцца пакорлівасці. Заўсёды
ёсць у чым каяцца.
Адчуць сваю незвычайнасць. Быць
святым і праклятым. Мешкавіну
і рызу насіць на адным і тым жа целе.
Быць сведкам ператварэння крыві ў віно.
Попелу ў агонь.
Верыць у працягласць духа, ён уздымаецца
бачна, як туман над вадой.
Адолець зямное. Карані і крону
прыроўніць.

Адчуваць паўнату Логаса ў словах. Калі
ствараецца песня, адно слова кліча
другое. І трэцяе. У віхоры, які часам
перасягае свядомае ўспрыманне
і іх узаемную сувязь.
Паэзія — соль зямлі. Прыправа, якая
ўзнікае на слязах і радасці.
Трапіць у містраль. Трапіць у эпіцэнтр
сусвету. У моры адчуць кроплю.
У кроплі — мора.

Стварыць уласную касмагонію,
філасофію, стварыць мастацтва,
якое перасягае наша «я».
Умеранасць за ўмеранасць, быць геданістам,
калі абставіны дазваляюць.
Увасобіцца ў кожным стварэнні.
Быць часткай адзінага арганізма.
Трымаць перад сабой Таа. Успрымаць
Смерць як спадарожніцу,
усвядоміць яе як стан пераходу.
Дэкананізаваць рыфму. Паэзія —
не проста складанне слоў наводле
іх семантычнага складніка.
Быць правадыром. Быць слугой.
Быць каралём. Быць пагарджаным
і ўслаўленым.

Быць распатым. Уваскрэснуць у справах.
Даваць адказы. Унікнуць у тайну,
якой ахутаны свет.

Перасягнуць навуку, мець уласную
рэлігію. Паважаць універсальныя
кодэксы.

Не памятаць вершаў, не вучыць
іх на памяць. Яны частка моманту,
які бурліць у вечнасці.
Не дазваляць плебісу рабіць
з цябе блазнюка.
Не заклікаць да вайны. Не мірыць ворагаў.
Усё мае прадвызначаную плынь.
Мець істоту, з якой аб’яднаеш цела.
Мы створаны дзеля андрагіннасці.
Не тужыць. Нябожчыкі працягваюць
шлях жывымі душамі.
У марах знайсці праход між часам
і прасторай.

Вандраваць. Заставацца на адным
месцы, але мець сваю таямнічую
геаграфію.
Пазбягаць усялякай ідэалагічнай
і палітычнай практыкі.
У тэорыях знайсці практычны сэнс.
Пагарджаць грашыма. Пагарджаць
лічбамі.
У міфе знайсці дзяцінства. Затрымаць яго
ў сабе і тады, калі твар змаршчынее.
Эскіз ніколі немагчыма закончыць.
Сапраўдны твор застаецца
неяк недавершаным.

Пераклад Ганны НАВУМАВАЙ

Драган ЛАКІЧАВІЧ

Вар’яцкі рукапіс

Бялградскія апавяданні

мяне гара, гай, а за чыгункай і шашой — нейкія палі, дамы. І нехта там жыве.

Зіма, студзень, трывожна. Да тунэля прывезлі стары кіёск. У ім буржуйка, «ка-ралева печак». Ёсць крыху дроў. Нехта пакінуў сякерку. Добра гараць і старыя шпалы з разабранай чыгункі, дрэва сухое і насычанае... Адзін дзед, вартаўнік ці апальшчык у бараку, прыцягвае нам кожны вечар скрыню вугалю — вышуквае на нейкай кучы. А мы яго за гэта запрашаем абедаць і вячэраць з намі. Вайсковая ежа добрая, пасульчына² і тушонка. І напіваемся. Прыкладаемся да бутэлькі. Усе п’юць. Мы ўсе п’яныя.

Палю ў печы, гляджу на вёску за дарогай, сяджу і хаджу чатыры гадзіны, пакуль не прыйдзе змена.

Зрэдку тут праходзіць які-небудзь чыгуначнік — з тунэля, нібы з магілы. Калі праяснее, там, насупраць, бачныя іншыя рэйкі — адзін таварняк праязджае пад вечар, і той з двух вагонаў... Дождж, снег, трывожна... Бываюць і добрыя дні — скача вавёрка.

Аднойчы капітан кажа мне:

— Ты, Бркіч, быў яфрэйтарам, цяпер будзеш начальнікам варты... Больш не будзеш хадзіць да тунэля, сядзі ў спальні ды глядзі на гадзіннік — каб варта своечасова мянялася, вайскоўцы і ўзбраенне былі на сваіх месцах. У тваім распараджэнні «матарола», будзе сувязь з вартай...

Выдатна. Скінуў боты. Гляджу тэлевізар: удзень аголеныя спявачкі, вайсковыя эстрадныя зоркі і нейкая Супер Снэкі; уначы парнушка... Чаго толькі не пабачыць чалавек па тэлевізары, чаму толькі не навучыцца. Кепска было б, калі б паказвалі толькі вайну, і не было, браток, аголеных цыцак ды азадкаў.

Езджу, на кампаньёле³, і ў казарму — патрэбна ежа для падраздзялення. Калі дакладна, у нас узвод. Гарчае харчаванне, хлеб, салата, кансервы. Адзін раз на дзень.

У войску ежа заўсёды лепей. І даюць нам больш — вайна. Або, зноў жа, нехта не еў, нехта напярэдадні вечарам сышоў дахаты пераапрунуцца, і засталіся яго вячэра і сніданак. Шмат і кансерваў застаецца.

Я бяру дзве бляшанкі кансерваў, пячоначны паштэт, яны лепш за ўсё, і нясу дахаты — паснедаю раніцай, каб не хадзіць у краму.

На наступны дзень вялікая рэшта: засталася дваццаць бляшанак мясных кансерваў па дзвесце грамаў. Я палову, дзесціць штук, засунуў у мяшок, каб занесці дахаты. Наступным разам пакет сардзін. І зноў паштэт. Калі ёсць, не збіраюся вяртацца ў казарму...

Зрабіў добры запас кансерваў, у віталні. Вайна, спатрэбяцца. Кансервы ёсць кансервы — захоўваюцца доўга. Наогул кажучы, у кожнага ёсць два-тры мяхі мукі ў запасе. Няхай будзе — есці не просіць. Бачыў суседа: нёс скрыню алею па лесвіцы.

Аднойчы выклікаюць мяне па «матароле» з аднаго паста. Чуваць кепска: нібыта іх нехта абяззброіў. Абяззброілі варту з баявымі боепрыпасамі!

Я ажно падскочыў.

Узяў з сабою і развадзяшчага. Селі ў машыну, трэба паведаміць капітану, такі парадак.

Спатканне заўтра апоўдні ля ўвахода ў «Маскву». Адтуль пойдзем у муніцыпалітэт Стары горад, закажам вянчанне... Панясём метрыкі... Шляхі Гасподнія невыведныя... У адрозненне ад герояў Шэкспіра, наша каханне не ведала перашкод.

Я прыйшоў нашмат раней. Бялград у сонечных промнях, вуліца імкнецца ў неба... Не магу стаяць на месцы... Шаўковы галыштук, капляюш, гарнітур... Калі чакаеш жанчыну ўсяго свайго жыцця, час пралятае хутка.

Поўдзень — яе няма!

Ведаю я жанчын: яны заўсёды спазняюцца. Пакуль апрунуцца і нафарбуюцца, потым што-небудзь забудуцца — вяртаюцца. Жанчыны — нявольніцы ўласнай прыгажосці. Калготкі ў іх увесь час паўзучы.

Чакаю паўгадзіны, чакаю гадзіну, чакаю тры гадзіны — няма яе... Падалосся: вось яна, але ўсё ж не.

Людзі, якія раніцай ішлі на працу, вяртаюцца — яе няма.

Калі сцямнела, пайшоў і я.

Ці то трэба прачынацца раней?

Ці то з ёй нешта здарылася? Так і не даведаўся.

Больш я не бачыў яе. Не ведаю, ці жывая, ці пабачу калі-небудзь.

І з таго часу прайшла чвэрць стагоддзя, брат.

Я іншым разам праходжу каля «Масквы», каб паглядзець, ці не чакае яна мяне. Заўсёды ў розны час, каб заспець яе знянацку.

Але адчуваю часам, што яна, схваўшыся, глядзіць на мяне... І падышла б да мяне, але ёй сорамна за тое, што тады так спазнілася.

Я не азіраюся — каб не падумала, быццам чакаю яе.

ЧАЛАВЕК-КАНСЕРВЫ

Бачыш гэтую ржу: шрубы, бляшанкі, металічныя набойкі, смецце. Гэта я — пасля вайны.

Да вайны я быў чалавекам — на фабрыцы, чацвёрты ў чарзе на кватэру.

Вайна ўсё перайначыла — людзей, звычкі, гарады, краіну.

Калі пачалася вайна, я, не ведаю навошта, адпусціў бараду. Гляджу ў люстра — іншы чалавек. Ведаў яго, але даўно.

Усе мяняюцца. У што яшчэ ператваруся. На вайне не думаеш, што будзе заўтра. Галоўнае — перажыць сёння.

Пачаліся мабілізацыі. Атрымае чалавек позову — ідзе на вайну, туды, за Дрыну, у імгу. Гіне.

Выходзяць газеты з некралогамі — партрэтамі байцоў.

Адзін сусед зверху, шафёр, загінуў у Славоніі, у кавярні на аўтастрадзе, дзе мы часта спыняліся, вяртаючыся адтуль, з мора. Там заўжды было халоднае піва «Златарог»... Эх, тут і загінуў, заехаў на халоднае піва.

Нехта вярнуўся паранены: міна. Уся краіна замініраваная.

Некаторыя зніклі — уцяклі за мяжу. Іншыя ўхіляліся ад мабілізацыі, спалі пад матчыным бокам на Звездары.

Нас апрунулі і ўзброілі, паставілі перад казармай... Боепрыпасы баявыя... Капітан не дзярэ горла, як тады, калі мы ішлі ў рэзерв і тэрытарыяльную абарону. Зрабіўся ветлівым — спалохаўся.

Задача — абарона чыгункі — мастоў і тунэляў.

Я стаю на варце каля тунэля... Па зменах: двойчы за суткі па чатыры гадзіны... Спім у бараку — тут была нейкая адміністрацыйная друкарня... Мы недалёка ад дома, можна і там начаваць, але для гэтага мала ў каго ёсць машына і бензін.

У бараку кампанія, карты, шахматы. Нехта прынёс тэлевізар, нехта — ракію. Без ракіі няма кампаніі...

Калі надыходзіць мая змена, бяру вінтоўку, аўтаматычную, і да тунэля. Ззаду

ДАКЛАДНЫ ЧАС

Я заўсёды хаджу па правым баку вуліцы. Калі правы бок раскапаны, не пераходжу на левы. Іду па іншай вуліцы — абавязкова справа.

Ніколі не пераходжу на чырвонае святло. Крыў божа!

Калі б святлафор зламаўся і гарэла толькі чырвонае, я б не пераходзіў... Гэта мой прынцып. Не буду пераходзіць! Адназначна.

Нават калі і з аднаго, і з другога боку на тры кіламетры ад пешаходнага пераходу не будзе ніводнай машыны — я пераходзіць не буду! Кропка!

Быў выпадак: ідзём, мой добры сябра, вядомы паэт, і я. Падышлі да скрыжавання, трэба перайсці вуліцу. Ён паглядзеў налева-направа, бачыць: няма нікога, і пайшоў, і пераходзіць... Я, аднак, не... Я чакаю... Калі загарыцца зялёнае, тады... Ён на сярэдзіне дарогі затрымаўся, азірнуўся, бачыць: няма мяне... Калі перайшоў, спыніўся, пачакаў... Я кажу яму: «Ведаеш што, сябар! Мы і далей можам сустракацца, сябраваць, гутарыць пра паэзію... Паважаць адзін аднаго... Можам застацца сябрамі... Але на чырвонае — не! Ніколі!»

Гэта пытанне паслядоўнасці, стылю, прынцыпу. Можна сказаць, годнасці!

Або, напрыклад, дакладны час.

Дакладны час — сінонім жыцця. Нараджаецца дакладна ў пэўны час, паміраеш дакладна.

Я прыходжу дакладна ў прызначаны час. Да хвіліны.

Праўда, бывае, часам прыходжу і значна раней, але лепш пачакаю я, чым будучы чакаць мяне. Дзеля прыстойнасці чакаю не ў прызначаным месцы, а крыху водаль. Да месца падыходжу з дакладнасцю да хвіліны — каб у таго, з кім сустракаюся, не ўзнікла пачуцця віны, што я чакаў.

Любое мерапрыемства павінна пачынацца хвіліна ў хвіліну. Калі спаборніцтва не пачынаюцца дакладна ў вызначаны час, я сыходжу. Дакладнасць для мяне больш важная, чым дэрбі. Калі фільм не пачынаецца своечасова, скарджуся дырэктару кіназатра. Патрабую вярнуць мне грошы за квіток. Я гатовы і ў суд пайсці за такіх рэчы.

Калі б усе былі такімі, як я, не былі б такімі адсталымі.

Сустрэчу з сябрам я абавязкова прызначаю пад гарадскім гадзіннікам... Свой звяраю з гарадскім — каб не было блытаніны.

Напрыклад, сустрэча ў сем. Я прыходжу раней. Роўна ў сем і адну хвіліну — сыходжу! Больш не чакаю, ні секунды! Няхай там будзе хто заўгодна — кіраўнік дзяржавы, мая маці, старадаўні кум... Сыходжу, кум! Гэта пытанне характару і самапавагі.

І з жанчынамі таксама.

Дзяўчына, прыгожая, нібы з батанічнага саду. Кахаю яе, і яна мяне кахае, і да канца жыцця кахаць будзе...

Чакаю яе да сямі. Калі спозніцца на адну хвіліну, не заспее мяне тут... Бывай, любая!

Я не перастаю яе кахаць, але не чакаю! Не, не!

Толькі аднойчы чакаў...

Гэта было маё юнацкае каханне — з Крушаўца. Не бачыў яе з выпускных іспытаў у школе. (На фотаздымку напісала: «Незабыўная ноч пад Багдалай», а мой сябар паэт кажа: «Незабыўная ноч пад будалам!».) Я напіўся, пакуль яна танцавала. Хто ўмее танцаваць, карыстаецца нашмат большым попытам у жанчын. Танцаваць трэба вучыцца, а п’янстваваць кожны можа.

Потым з’явілася, праз дваццаць пяць гадоў, чалавеча. Прыгажэйшая, чым калісьці.

— Я вярнулася да цябе, — кажа. — Не магу без цябе. Давай пачнём усё нанова.

А там нейкі алкаш, п’яны ў зюзю, вырашыў, што перад ім харват, нацэліў аўтамат, а гэты мой падняў рукі ўгору.

Той, цывільны, пабачыў нас і кажа:

— Падыходзьце, падыходзьце, халера на вас!

Я накіраваўся да сховішча, але ці то ад выпіўкі — пілі нейкі чортаў каньяк, — ці то ад таго, што нічога не бачна з-за зарасніку травы і кустоўя, упаў, падварнуў нагу і пашкодзіў сустаў. Працяў жahlівы боль... Я ўскрыкнуў.

Той кінуў аўтамат на насып:

— Цьфу! — плюнуў ды пайшоў. Потым азірнуўся і дадаў: — Дзярмо вы, а не войска! — І пайшоў паўз тунэль па сцяжынцы ўгору. Гэта быў самы кароткі шлях, мы забаранілі там, праз лясок, хадзіць, як з мэтай небяспекі, так і таму, што нехта можа падабрацца і замінаваць тунэль... Ён, п’яны, прагнараваў забарону, натрапіў на вартавога, такога ж п’янага.

Верагодна, я ненадоўга страціў прытомнасць... Мяне паклалі ў машыну, завезлі ў Ваенна-медыцынскую акадэмію, зрабілі здымак. Нагу ў гіпс, і дахаты. (Бальніцы перапоўненыя параненымі, ляжаць і на лесвіцах, і ў сутарэннях...) Сказалі адпачываць... Бывай, абарона!

Увайшлі ў дом.

Капітан і развадзяшчы трымаюць мяне, я іх абняў абедзвюма рукамі, нібы родных.

Калі заходзілі, развадзяшчы зачапіў скрыню з кансервамі ў вітальні, на слабенькай паліцы для абутку. Скрыня ўпала, паштэты разляцеліся. З-пад той скрыні — другая.

— Гэта вайсковыя кансервы, — сказаў капітан.

Маўчу.

— Ён мне сказаў, што купіў іх у дысконце, на зніжках, — кажа жонка.

— Спадаўня, ён скраў іх у таварышаў. Яны там, на полі бою, атрымліваюць па адной невялікай пайцы раз на тыдзень, — дадаў капітан. — Значыцца, напішаш рапарт.

Пакінуў мяне ў распачы.

— Я ведала, што ты нягоднік, але што злодзей — не здагадвалася, — выдала жонка.

Я і не заўважыў, як нага перастала балець.

Жонка той жа ночы сышла і больш не вярталася.

Нага мая так і не выпрасталася. Вось, крыва! Яшчэ і пухліна засталася.

Фабрыку яшчэ да вайны закрылі... Разнеслі хто што мог... Потым яе бамбілі, і ніхто не шкадаваў: бетонныя апоры падкідвала на трыста метраў, уверх, на Стражавіцы пакасілі дрэвы таўшчынёю паўметра ў дыяметры... Вытворчасць ператварылася ў кансервы!

Краіна, якая прайграла вайну, падобная да адчыненых кансерваў.

Вайна ўслаўляе пераможцаў.

А пераможаны ўслаўляе свайго ворага. Я зрабіўся кансервай. Гэта маё імя і прозвішча. Так мяне клічуць тут, на Буўляку.

Прадаю старызну, іржу, пазадкі — такія ж, як я сам.

Пераклад з сербскай мовы
Аляксея ЧАРОТЫ

1. Будала (серб.) — дурань.

2. Страва з фасолі.

3. Мадэль аўтамабіля «Фіят».

Слядамі біяграфіі па слядах сюжэтаў

80-годдзе — значная дата для пісьменніка. За плячыма не толькі шмат пройдзеных дарог, але і багата літаратурных здабыткаў. Безумоўна, кожны творчы чалавек адлюстроўвае праз свае мастацкія творы светапогляд, жыццёвыя перакананні, грамадзянскую пазіцыю, але разам з тым — і біяграфію. 17 кастрычніка старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікалай Чаргінец адзначыў 80-гадовы юбілей. Лепш за ўсё аб прайзаіку з такім салідным творчым стажам распавядуць, вядома ж, яго кнігі.

«Фінал Краба»

(1979 год)

Аповесць, у якой чытач сустракаецца з аператыўным супрацоўнікам крмынальнага вышуку Ветравым, што будзе з’яўляцца і ў пазнейшых творах пісьменніка. Думаецца, на шляху, які прайшоў М. Чаргінец ад шараговага супрацоўніка да начальніка ўпраўлення крмынальнага вышуку Міністэрства ўнутраных спраў Беларусі, было нямала цікавых і небяспечных сюжэтаў. Быў, мабыць, рэальны прататып і ў кемлівага, неардынарнага Краба, які кіраваў групоўкай злачынцаў, і ў аператыўніка Ветрава, які змог пацвердзіць высокі ўзровень прафесіяналізму, прадвызначыўшы той самы «фінал Краба». У аповесці ўдала спалучаюцца займальнасць і заостранасць дэтэктыўнага дзеяння з маральнымі пасыламі.

«Служба дні і ночы»

(1981 год)

Кніга з чатырох аповесцяў («Апошні прыезд», «Аднойчы ў сакавіку», «Вяселля не будзе», «Па божай волі»), аб’яднаных аднымі і тымі ж галоўнымі героямі, галоўны з якіх — ужо знаёмы чытачу капітан, а пасля і маёр Ветраў.

Мікалай Чаргінец умела карыстаецца мастацкімі прыёмамі, уласцівымі дэтэктыўнай прозе, не толькі для раскрыцця сюжэтнай інтрыгі. Выдатнае разуменне маральна-сацыяльнай крыніцы канфлікту, псіхалагічнай сутнасці тых неспрыяльных умоў, якія штурхаюць чалавека на здзяйсненне злачынства, а не спрошчанае раздзяленне на станоўчых і адмоўных персанажаў — той стрыжань, на якім трымаюцца творчыя прынцыпы пісьменніка.

«Сыны»

(1989 год)

У гэтым рамане ўпершыню ў беларускай літаратуры ўздымаліся многія праблемныя моманты тэмы Афганскай вайны, якая па-ранейшаму нікога не пакідае абыхавым. Першая кніга Мікалая Чаргінца, прысвечаная гэтай тэме — «Тайна чорных гор», — выйшла ў 1987 годзе, падчас знаходжання аўтара ў Афганістане, дзе ён з 1983 — 1987 гг. выконваў інтэрнацыянальны абавязак. М. Чаргінец на свае вочы бачыў усё тое, што так няпроста пераўтвараць у мастацкую прозу: баявыя будні савецкіх салдат, гібель і цяжкія раненні таварышаў... Аўтар распавядае не толькі пра тое, што давялося перажыць маладым хлопцам, якія трапілі ў душманскі палон, але і пра самаахвярнасць простых афганцаў дзеля выратавання палонных.

Фота Кастуся Дробіна.

«Тайнік у ціхім завулку»

(1992 год)

Адзін з першых дэтэктываў Мікалая Чаргінца, перакладзеных на беларускую мову (пераклад Уладзіслава Рубанава). У кнігу ўвайшлі аповесці «Тайнік у ціхім завулку», «З наганам у цемры», «Вяселля не будзе» і «Не ўсе людзі ўначы спяць». Класічны дэтэктыўны сюжэт з паслядоўным раскрыццём таямніцы злачынства ў спалучэнні з глыбокай мастацкай распрацоўкай вобразаў галоўных герояў. Безумоўная, жывая практыка (у 1987 — 1993 гг. М. Чаргінец — начальнік ўпраўлення ўнутраных спраў на транспарце) стала асноўнай крыніцай фактычнага напаўнення аповесці. Менавіта на гэта — праўдзівасць сюжэта і адлюстравання характараў — звярнуў у свой час увагу Іван Чыгрынаў.

«Таямніцы

авальнага кабінета»

(2002 год)

Твор, прысвечаны асэнсаванню найбольш вострых тэм сучаснасці, у якім пераплятаюцца дэтэктыўныя і палітычныя інтрыгі. Традыцыйна ў творах Мікалая Чаргінца адлюстроўваецца асабісты жыццёвы і прафесійны досвед, і новы раман не стаў выключэннем. У 1997 — 2008 гг. пісьменнік на пасадзе старшыні Пастаянай камісіі Савета Рэспублікі Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь па міжнародных справах і нацыянальнай бяспекі. Вядома, у творы адлюстроўваюцца не працоўная штодзённасць аўтара, але сітуацыі, у якія даводзілася трапляць паводле службовага абавязку, і ўдзел у шматлікіх міжнародных сустрэчах і перамовах, зноў жа, стварылі багаты запас тэм, вобразаў, характараў і сюжэтаў.

САПРАЎДНЫ СКАРБ ПІСЬМЕННІКА

Калі гаворка заходзіць пра эпітэты ў літаратурнай мове, тым больш пра слоўнік эпітэтаў пісьменніка, звычайна разглядаецца паэтычная творчасць. Менавіта мастацкай паэтычнай мове ўласціва багацце яркіх вобразных слоў-эпітэтаў.

Вядомы лексікограф Анатоль Бясперстых, які прысвяціў жыццё вывучэнню рускай мовы і літаратуры, цягам многіх гадоў займаецца складаннем розных слоўнікаў, але асаблівую ўвагу аддае эпітэтам. Магчыма, таму, што і сам ён — паэт, член Саюза пісьменнікаў Расіі, чалавек, які глыбока і эмацыянальна адчувае кожнае слова — яго смак, колер, гучанне і сэнс. Заглыбляючыся ў мастацкія тэксты, ці то класікаў, такіх слынных, як Пушкін, Лермантаў, Тургенеў, Ясенін, і нават многіх сучаснікаў (Геннадзь Іваноў, Барыс Арлоў, Ігар Грыгор’еў, Андрэй Скарынкін, Валянціна Паліканіна ды інш.), Анатоль Бясперстых не толькі наталеецца арыгінальнасцю, непаўторнасцю, глыбінёй літаратурнай мовы аўтара, але і ў створаных ім слоўніках дзеляцца з аматарамі прыгожага пісьменства асаблівай, асобаснай прыгажосцю слова, народжанага рознымі паэтамі ў розныя часы.

«Слоўнік эпітэтаў Мікалая Чаргінца» карэнным чынам адрозніваецца ад папярэдніх работ лексікографа, бо даследуе мастацкую мову пісьменніка-празаіка, болей за тое, пісьменніка, што піша на «цяжкія», мужчынскія тэмы. Мікалай Іванавіч Чаргінец — генерал-лейтэнант унутранай службы, ваяваў у Афганістане, працаваў у беларускім парламенце, узначальвае Саюз пісьменнікаў Беларусі. Ён — аўтар некалькіх кінасцэнарыяў і спектакляў, больш чым пяцідзсяці кніг: не толькі дэтэктываў, але і раманаў ваенна-патрыятычнай, антытэрарыстычнай, палітычнай тэматыкі, у тым ліку тых, што рэкамендаваны да азнамлення ў школе: «Сыны», «Вам — заданне». Кнігі Чаргінца перакладзеныя больш чым на 15 моў свету, па іх сюжэтах зняты мастацкія фільмы.

Пісьменнік Іван Сабіла, выказваючы Мікалаю Чаргінцу меркаванне пра яго кнігу «Вам — заданне», адзначыў, «што раман напісаны без моўных штукарстваў. Але ў ім цалкам адбыліся многія вобразы, выяўлены падзеі ваеннага часу, апавядальная плынь напружаная, часта адчуваеш сябе адным з персанажаў...». Дарэчы, можа падацца, што і раман «Сыны» (Мінск, 1989), выбраны А. Бясперстых для стварэння слоўніка, напісаны мовай па-ваеннаму сціслай, дакладанай і без тых самых «моўных штукарстваў». Але ці сапраўды гэта так, ці сапраўды твор вядомага прайзаіка пазбаўлены літаратурнай выразнасці слова?

Цяжка ўявіць не толькі верш, але і апавяданне, аповесць, раман без эпітэтаў (ад стражытнагрэчаскага ἐπίθετον — «дапаўненне»), якія характарызуюць выразнасць слова, прыгажосць яго гучання і сутнасці, надаюць пэўную экспрэсіўную танальнасць, узаемадзеінічаючы з асноўнымі тыпамі семантычных пераносаў: метафарай, аксюмаранам, гіпербалай, метаніміяй і г. д.

Анатоль Бясперстых сабраў са старонак кнігі Мікалая Чаргінца 2370 эпітэтаў (!), выяўленых прыметнікамі, прыслоўямі і дзеепрыслоўямі, а таксама назоўнікамі і словазлучэннямі.

Ад такога твора, як «Сыны», дзе гаворка вядзецца пра вайну ў Афганістане ў 1980-х, рэальныя лёсы савецкіх афіцэраў і салдат, пакуты і боль, гераізм і адданасць, адпачатку не выпадае чакаць лірычных прыгожасцяў, рамантычных усхліпаў і мудрагелістых фраз. Сам змест і тое душэўнае напружанне, суперажыванне дыктуюць адпаведныя патрабаванні да мовы. Таму выбар эпітэтаў аўтара спецыфічны (тут і далей цытаты прыводзяцца на мове арыгінала): *жесточайший, жёсткий, изуродованный, изувеченный, кровавый, опасный, одинокий, острый, миннорозыскной, винтокрылая, ржавый, рискованный, свистящий, скорострельный, ужасающий, трофейный, тревожный, стальной, чертовски тяжёлый, чужой, смертоносный, танкоопасный...*

Але і падчас вайны ўзыходзіць сонца, свецяць зоркі, сустракаюцца людзі, памяць настойліва вяртае чалавека

ў мірнае жыццё, да родных і каханых, да радзімы... Вера ў перамогу, прага жыцця, імкненне да справядлівасці, самаадданасць спараджае іншыя словы: *высочайший, мощный, живой, материнский, верный, ясный, щемящий, щедрый, чуткий, цветастый, сочувственный, солнечный, смешливый, священный, свободный, светлеющий, роскошный, родной, райский, преданный, почётный, надёжный, божественный...*

Аднак «поўны напружанага чакання» раман усё-ткі пра вайну, пра рэальныя цынкавыя труны і мацярынскія слёзы, што «зледзяняюць душы». Таму так шмат у ім эпітэтаў з прыназоўнікам «не», што тояць у сабе энергію халоднага адмаўлення: *неживой, нелюдимый, неладный, немошный, немыслимо острый, неоправданный, неосторожный, неприятный, неповоротливый, нервный, нестерпимый...*

Можна было б працягваць цытаванне, калі б не спыняла чуждоўная ўласціваць рускай мовы — яе невычэрпныя магчымасці, шматграннасць, яркасць, простасць і складанасць адначасова! У спісе эпітэтаў Мікалая Чаргінца хапае такіх, дзе «не» нясе ў сабе магутны станоўчы эмацыянальны зарад: *непривычно лёгкий, непровержимый, необычайно красивый, необыкновенно вкусный, независимый, невредимый и даже — ни в чём не повинный!*

У прадмове да рамана «Сыны» генерал-палкоўнік Барыс Громаў падкрэсліў: «Ваенныя людзі не літаратурнаўцы, але ў адным мы абсалютна дакладныя: мы беспамылкова вызначаем у любым творы пра сучаснае войска — ці ведае аўтар жыццё, якое ўзяўся апісваць? Або дзейнічае па падказцы? Мы, салдаты, заўсёды адчуем, што напісана пасля “кароткай творчай камандзіроўкі”, а што па-сапраўднаму выпакутавана сэрцам і розумам».

Думаецца, што не толькі сюжэт дапамагае адказаць на пытанне пра дакладнасць апісаных падзей, але і мастацкая мова твора, сапраўдны скарб пісьменніка.

Наталля САВЕТНАЯ,
член СП Беларусі, СП Расіі, СП Саюзнай дзяржавы

ПУЛЬС СТАРАДРУКАЎ

Дзе даследчыкаў чакаюць знаходкі?

Беларускія старадрукаваныя выданні захоўваюцца ў розных бібліятэках свету, у тым ліку і электронных. Найбольш вядомыя рэсурсы, дзе прадстаўлены беларускія друкаваныя кнігі XIII — сяр. XX стст., — Еўрапейская лічбавая бібліятэка Еўрапейна, Сусветная лічбавая бібліятэка і электронная бібліятэка «Залатая калекцыя Еўразіі» — праект Бібліятэчнай асамблеі Еўразіі. Дзе па свеце рассыпаны старадрукаваныя выданні беларускага паходжання? Пошукі працягваюцца. З некаторымі адкрыццямі падзяліліся падчас Міжнароднага кангрэса «500 гадоў беларускага кнігадрукавання» ў НББ.

У Новасібірску

У адным з прыватных збораў Нова-сібірска знойдзены Часоўнік, па шэрагу прыкмет тоесны Часоўніку Мсціслаўца 1574 — 1576 гг., распавёў Андрэй Барадзіхін, загадчык аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў Дзяржаўнай публічнай навукова-тэхнічнай бібліятэкі Сібірскага аддзялення Расійскай акадэміі навук. Першы Часоўнік выбітнага беларускага друкара П. Ц. Мсціслаўца быў выдадзены ў Вільні на сродкі Мамонічаў у 1574 — 1576 гг. Знойдзены новасібірскі экзэмпляр Часоўніка Мсціслаўца, дзе не захаваліся пачатак і канец, па друкарскіх прыкметах (шрыфт, афармленне, шчыльнасць друку, папера) Барадзіхін схільны аднесці да адной з апошніх работ Пятра Мсціслаўца.

У Кіеве

У Навуковай бібліятэцы імя М. Максімовіча Кіеўскага нацыянальнага ўніверсітэта імя Тараса Шаўчэнкі (НБ КНУ) маецца 19 экзэмпляраў, якія прадстаўляюць 16 розных выданняў беларускіх друкарань, у тым ліку віленскіх, паведамлі дырэктар НБ КНУ Алег Сербін і бібліятэкар аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў Дзмітрый Лукін. Два з трох экзэмпляраў кірылічнай кнігі XVI ст. адносяцца да віленскіх выданняў П. Мсціслаўца. Асабліва каштоўнасць — «Псалтыр» 1576 г. Яшчэ — «Служэбнік» 1727 — 1732 гг. уніяцкай супрасельскай друкарні. З выданняў XVII ст. тры — віленскія, тры — куцеінскага Богаяўленскага манастыра (5 экз.), два — магилёўскага Богаяўленскага брацтва, друку М. Вашчанкі (3 экз.). «Евангелле вучыцельнае» Кірыла Стаўравецкага прызнана магилёўскім выданнем 1697 г. друку М. Вашчанкі (у выніку пераатрыбуцыі), адзначылі Алег Сербін і Дзмітрый Лукін. Па меркаванні даследчыкаў, «Апостал» і «Лимонарь», што пабачылі свет пры садзейнічання Спірыдона Собаля, надрукаваны ў 1630-х гг. менавіта на тэрыторыі Беларусі (нягледзячы на тое, што ў выходных даных згадваецца Кіеў).

Значная частка знойдзеных беларускіх кніг належала калекцыі маскоўскага купца Мікалая Маклакова (Евангелле 1575 г. (Вільня, друкарня Мамонічаў, друк П. Мсціслаўца); Псалтыр 1780 г. (Вільня, друкарня Троіцкага манастыра); Катэхізіс 1783 г. (Гродна, друкарня А. Тызенгаўза)), некаторыя выданні — са штампам бібліятэкі Кіева-Пячэрскай Лаўры (Псалтыр 1576 г. і 1600 г. (Вільня, друкарня Мамонічаў, друк П. Мсціслаўца)). Збор каштоўны, бо мае асобнікі ранніх выданняў XVI — XVIII стст.

У Берліне

У 1950 годзе ў г. Марбургу (Германія) быў створаны спецыяльны аддзел для камплектавання літаратуры з краін Усходняй Еўропы. Да 1990 года калекцыя ўсходнеславянскай літаратуры вырасла ад 50 000 да 330 000 тамоў, распавяла даследчыца Хаман Олаф з Берліна. Нядаўна завершаны праект канверсіі

гістарычнага сістэматычнага каталога бібліятэкі ў электронную форму «ARK-online». Каталог змяшчае калекцыю з 1501 па 1955 г. выдання.

Найбольш старое беларускае выданне ў Дзяржаўнай бібліятэцы ў Берліне, адзначанае ў электронным каталогу, — Брэст-Літоўская Біблія 1563 г. Яе набылі ў канцы 1930-х у працэсе кнігаабмену з СССР. Потым экзэмпляр не вярнуўся з эвакуацыі падчас Другой сусветнай вайны. Але ў 1998 г. ён быў знойдзены ў Расійскай дзяржаўнай бібліятэцы ў Маскве.

У электронным каталогу Дзяржаўнай бібліятэкі ў Берліне ёсць некалькі тытульных запісаў выданняў з друкарні Богаяўленскага Куцеінскага манастыра пад Оршай. Як адзначыла Хаман Олаф, не захавалася выданне Новага Запавету 1652 г., два экзэмпляры Лексікона славенароскага П. Бярынды 1653 г. Затое захавалася выданне Іаана Дамаскіна «Истории albo правдивое выписанье святого Иоанна Дамаскина о житии святых преподобных отец Варлаама и Иоасафа и о намерении индийн» Варлаама і Іаасафа 1637 г. Яго алічбавалі і прадставілі ў электроннай бібліятэцы для агульнага карыстання.

У Маскве

Выданне Іаана Дамаскіна «Истории» Варлаама і Іаасафа 1637 г. ёсць і ў Маскоўскім дзяржаўным аб'яднаным музей-запаведніку (Каломенскае — Ізмайлава — Любліна). Гэта выданне перакладзена на беларускую мову іераманахам Іасафарам Палоўкам і надрукавана ў друкарні Куцеінскага Богаяўленскага манастыра ў 1637 г., што была заснавана вядомым беларускім друкаром Спірыдоном Собалем. У музей кніга паступіла з падмаскоўнага Нікола-Угрэшскага манастыра, паведаміла захавальнік гэтага музея Святлана Князева (у фондзе захоўваюцца таксама стараабрадніцкія выданні Гродзенскай друкарні канца XVIII ст). Другое выданне

цэнтра — Жыровіцкага манастыра (тут быў цэнтр славянскай кніжнасці ВКЛ). Кнігі з Жыровіцкага манастыра пазначаны асабліва, распавяла бібліёграф БУАНЛ Энрыка Блікертайтэ: з пачатку выдання прасочваецца запіс ад рукі па ніжнім краі аркушаў: «Сия книга ест з библиотеки монастыря Жировицкого чину Василиа Великаго».

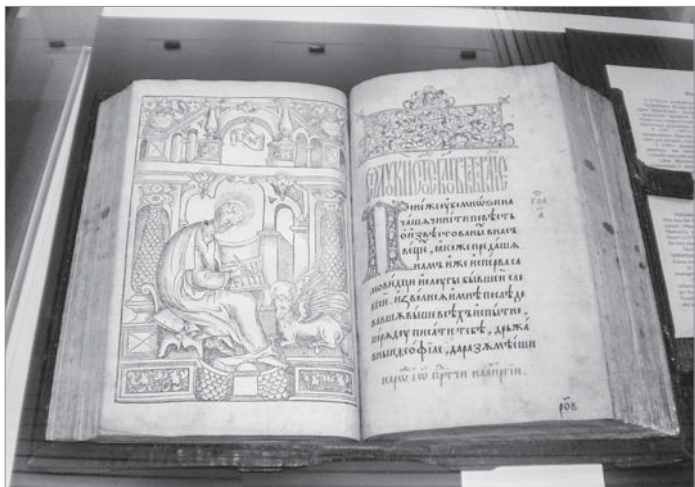
Ёсць у зборы БУАНЛ кнігі, што паступілі з Беларускага музея імя Івана Луцкевіча, створанага ў Вільнюсе ў 1921 г.: Казанье святаго Кирилла (Вільня, 1596), Евангелле (Масква, 1606), Псалтыр (Вільня, 1623), Беседы на деяния святых апостол (Кіеў, 1624), Трыёдзе поснае (Масква, 1650) і інш. У 1945 г. музей быў закрыты, а кнігі перадалі ў бібліятэку Акадэміі навук Літоўскай ССР. Ёсць звесткі, што ў музеі Луцкевіча была калекцыя рукапісаў і рэдкіх кніг, сярод якіх — частка Бібліі, надрукаванай у друкарні Скарыны ў Празе (Кнігі четвертые Моисеевы, зовомые Числа (1519)), а таксама Статут ВКЛ 1588 г.

На Рускай Поўначы

Значная колькасць беларускіх кніг XVI—XVII стст. звязана з Рускай Поўначчу. Большая частка кніг выйшла з друкарні Мамонічаў. Манастыры Рускай Поўначы славіліся буйнымі кнігасховішчамі і бібліятэкамі, дзе да нашага часу захаваліся старадрукаваныя выданні. Ці ёсць там беларускія выданні? Кнігі ў тыя часы ўкладалі ў царквы. Сярод уладальнікаў і ўкладчыкаў беларускіх выданняў XVI — першай паловы XVII стст., звязаных з Рускай Поўначчу, заўважныя ўсе слаі расійскага грамадства. Жонка вядомага дыпламата князя Захарыя Сугорскага Пелагея ў 1588 г. аддала за доўг сваё Евангелле (Заблудаў, 1569) старцу Троіцкага манастыра, адначыў Барыс Марозаў, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута славяназнаўства Расійскай акадэміі навук. У 1664 г. сёстры — манахіня Максіміла Андрэеўна і княгіня Ганна Шахоўская — укладуюць у Нілаў-Сорскі скіт віленскае Евангелле 1575 г. Дзяк А. А. Башмакоў у 1659 г. зрабіў уклад у Ноўгарадзе Евангелем 1600 г. з друкарні Мамонічаў. Евангелле вучыцельнае (Вільня, 1595) уклаў паляк Станіслаў Скульскі ў царкву сяла Кіёва Галіцкага павета. Буйны расійскі купец XVII ст. В. А. Басой уклаў у храм на пасадзе Красны Бор на Дзвіне Трыёдзе посную (Вільня, каля 1609).

Пад увагай даследчыкаў, у прыватнасці Н. А. Мудровай, знаходзіцца бібліятэка славетных купцоў і землеўласнікаў Страганавых. Лічыцца, што ў зборы было шмат беларускіх выданняў. Н. А. Мудрова ў манаграфіі аналізуе звесткі наяўнасці ў Н. Р. Страганова і яго сваякоў выданняў Францыска Скарыны. З 69 захаваных друкаваных страганавіцкіх асобнікаў Н. А. Мудрова ўказвае 7 экзэмпляраў 5 беларускіх выданняў: Евангелле вучыцельнае (Заблудаў, 1569, 3 экз.), Евангелле (Вільня, 1575), Служэбнік (Вільня, 1583), Евангелле вучыцельнае (Вільня, 1595), Евангелле (Вільня, 1600).

Беларускія выданні XVII ст. захаваліся ў Кірылаўскім музеі (Валагодская вобл.): 15 экзэмпляраў Часаслова (Куцеіна, друкарня Спірыдона Собаля, 1631), Лексикон славяноросский Памвы Беринды (Куцеіна, 1653), Дыёптра (Магілёў, друкарня Максіма Вашчанкі, 1698). Ёсць асобнікі ў Чарапавецкім

Евангелле. Вільня. Друкаваў П. Мсціславец у ДOME Мамонічаў, 1575 г.

музеі бібліятэкі Новаззерскага манастыра: Брашно духовное, сиреч Псалмы (Куцеіна, 1639), Новы Запавет з Псалтыром (Куцеіна, 1639), Неба новае Іанікія Галітоўскага (Магілёў, друкарня Максіма Вашчанкі, 1698). У Валагодскім абласным музеі засведчаны два выданні XVI ст. беларускага друку — два першыя віленскія выданні Пятра Мсціслаўца: Евангелле 1575 г. і Псалтыр 1576 г. (тут маецца запіс XVI — XVII ст. пра ўклад ці ў Сафійскі сабор, ці ў храм Уладзімірскай іконы). У Нацыянальным музеі Рэспублікі Комі ў Сыктывікары захоўваецца віленскі Служэбнік 1583 г.

Самая рэдкая беларуская кніга XVI ст., як адначыў Барыс Марозаў, — загадкавае выданне Васіля Цяпінскага — Евангелле, надрукаванае не пазней за 1580 г., магчыма, у яго родавым маёнтку Цяпіна на Віцебшчыне. Абодва няпоўныя экзэмпляры захаваліся ў Расійскай нацыянальнай бібліятэцы і Архангельскім краязнаўчым музеі.

Перспектыўна ствараць базы даных, лічыць Барыс Марозаў, якія дазваляюць рэканструяваць старажытныя Паўночныя бібліятэкі. У прыватнасці, у электронным праекце «...Явить миру Сийское сокровище: Антониево-Сийский монастырь: из прошлого — в будущее» ў раздзеле «Книги кирилловского шрифта библиотеки Антониево-Сийского монастыря», што адкрываецца ўнікальным Евангелем Васіля Цяпінскага 1580 г., прадстаўлены: Дыёптра (Еўе, друкарня Віленскага брацтва Св. Духа, 1612 — РДБ) і Новы Запавет з Псалтыром (Куцеіна, 1652 — БАН). Адметна, што ў гэтым спісе друкаваных кніг манастырская бібліятэка XVII ст. маюцца амаль усе выданні Верхняй друкарні Сімяона Полацкага, заўважыў Барыс Марозаў.

У Самары

У Самарскай абласной навуковай універсальнай бібліятэцы беларуская частка збору старадрукаваных выданняў налічвае 23 экзэмпляры. У ліку іх — адно з першых Евангелій на царкоўнаславянскай мове — Евангелле вучыцельнае, або тлумачальнае, складальнікам якога лічыцца балгарскі асветнік IX — X стст. Канстанцін Праслаўскі, адзначыла Ларыса Сташанкова, галоўны бібліятэкар Самарскай абласной універсальнай навуковай бібліятэкі. Выдадзена Евангелле ў друкарні братоў Мамонічаў у Вільні ў 1595 г. На гэтым асобніку Евангелля ёсць запіс, распавяла Ларыса Сташанкова, што кнігу купіў у 1707 г. (1598 ад Р.Х.) дзяк Дзімітрый Аляб'еў на Дзеравяніцу. Гэта значыць, кніга прызначалася Дзеравяніцы — дзеравяніцкаму манастыру, што існаваў у першай палове XIV ст. на правабярэжжы ракі Дзеравянкі каля Вялікага Ноўгарада. Ён падтрымліваў шчыльныя сувязі з Сафійскім саборам. Такім чынам, укладны запіс вельмі карысны. Было б цікава даведацца, спадзяецца Ларыса Сташанкова, ці ёсць падобныя ўкладныя запісы ў выданнях старадрукаваных збораў іншых бібліятэк.

Дзе яшчэ пульсуюць беларускія старадрукі?

Наталля СВЯТЛОВА, фота аўтара

Апостал. Магілёў. Друк С. Собаля, 1638 г.

беларускага друку — кніга ўсходнеславянскага прапаведніка і філосафа XVII ст. Кірыла Транквіліёна-Стаўравецкага «Евангелле вучыцельнае», надрукаванае ў Магілёве ў друкарні Максіма Вашчанкі ў 1699 г. Кніга трапіла ў музей з Нікола-Угрэшскага манастыра. Такім чынам, у фондзе музея-запаведніка захоўваюцца тры выданні беларускага друку XVII ст.

У Вільнюсе

У Бібліятэку імя Урублеўскіх Акадэміі навук Літвы (БУАНЛ) большасць кірылічных кніг паступіла з Літоўскай духоўнай семінарыі. Бібліятэка Літоўскай духоўнай семінарыі была заснавана ў 1828 г. у Жыровіцкім манастыры, потым бібліятэку перавезлі ў Вільнюс. Сюды з бібліятэк акадэміі навук Масквы і Санкт-Пецярбурга паступіла шмат кірылічных кніг. Таму бібліятэка Літоўскай духоўнай семінарыі стала буйной захавальніцай кірылічных кніг у Вільнюсе.

Шмат выданняў кірылічнага збору БУАНЛ паходзіць з былога ўніяцкага

ВЯРТАННЕ

У Мінску прадставілі ўнікальныя фотаздымкі Льва Дашкевіча

Грандыёзная падзея адбылася на мінулым тыдні ў Мінску. У Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь адкрылася выстаўка да 135-годдзя з дня нараджэння фотамастака Льва Дашкевіча і паэта Янкі Купалы, на якой прадстаўлены ўнікальныя фотаздымкі з жыцця творцаў. Вялікая частка экспазіцыі прысвечана сяброўству і сумеснай працы знакамітых асоб — фатографа і паэта. Арганізатарамі праекта выступаюць Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы, Нацыянальны гістарычны музей і Нацыянальная бібліятэка Беларусі.

Выстаўка знаёміць з рэдкімі здымкамі: прадстаўлены арыгіналы фатаграфічных работ Льва Дашкевіча, выкананыя майстрам у розных манерах і тэхніках з 1900 па 1950 гады, асабістыя рэчы фатографа з фондаў Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь, а таксама новыя матэрыялы, якія былі знойдзены апошнім часам.

На адкрыццё выстаўкі з Масквы прыехаў унук беларускага фотамайстра Леў Дашкевіч-малодшы і падарыў гістарычнаму музею сямейную фотакамеру.

— Гэта найбольш поўны збор работ майстра ў Беларусі. Работы таго часу безыменныя, але Леў Дашкевіч змог у іх захаваць вялікі зрэз гісторыі, — падкрэслівае ўнук фотамастака. — Таму не хочацца даваць яго фатаграфіяў імёны, у іх хочацца паглыбляцца. У Францыі майстар асвоіў высакародныя метады друку фатаграфіі. На выстаўцы прадстаўлены некалькі здымкаў на акварэльнай малявальнай паперы. Гэта вельмі рэдкая тэхніка друку. У гісторыі беларускай фатаграфіі такіх фатографаў больш няма. За сто гадоў да нас ён ужо ведаў, як зрабіць фатаграфію вытанчанай. Гэта другая выстаўка аўтара ў краіне. Першая была ў 2002 годзе, менавіта тады беларускія фатографы паспрабавалі паўтарыць усе тэхнікі, у якіх працаваў Леў Дашкевіч. Многія пасля таго працягваюць у іх працаваць, нібыта прайшлі школу фатаграфіі майстра.

Льва Дашкевіча доўгі час называлі забытым фотамастаком. Яго імя вярнулася дзякуючы ізраільскаму фотамастаку Аліку Замосціну, які ў архіўным аддзеле Нацыянальнага гістарычнага музея стаў праглядаць старыя фотаздымкі, увагу прыцягнулі тыя, што быццам намаляваныя пэндзлем.

— Гісторыя нашай выстаўкі развівалася амаль па дэтэктыўным сюжэце. Справа ў тым, што значная частка творчай спадчыны Льва Дашкевіча была страчана, імя яго напэўна забытае, — распавядае дырэктар Нацыянальнага гістарычнага музея Алег Рыжкоў. — Аднойчы наш навуковы супрацоўнік Надзея Саўчанка звярнула ўвагу на ўнікальныя па сюжэтах і выкананні старыя здымкі, якія захоўваюцца ў фондах і падпісаныя ініцыяламі LD. Яна правяла пошукавыя работы, у выніку якіх было ўстаноўлена: здымкі зрабіў мінчанін Леў Дашкевіч. Імі зацікавіўся фотамастак Алік Замосцін.

Па ініцыятыве Замосціна фатаграфіі былі беражліва адноўлены. Унікальную работу правёў ізраільскі фатограф, спецыяліст па фотарэканструкцыі Барыс Равіч. Так з'явілася выстаўка майстра «Святло і цень», прэ-

Будынак Беларускага дзяржаўнага музея ў Мінску, 1923 г.

Партрэт Янкі Купалы.

зентацыя якой прайшла ў Іерусаліме ў 2016 годзе. Тое, што прадстаўлена на выстаўцы цяпер, — паўнаватаснае вяртанне Льва Дашкевіча ў родны Мінск і прызнанне яго таленту. Цяпер Дашкевіч трывала заняў сваё месца ў беларускай культуры.

Яго работы глыбока індывідуальныя, іх лірыка і пранікнёнасць зачароўвае. Майстар таніраваў адбіткі, атрымліваліся чырвона-карычневыя, зялёна-блакітныя, сінія фатаграфіі. Ён прамалёўваў контуры алоўкам і чарніламі, дзеля галоўнай задачы — стварэння эмацыянальнага, запамінальнага вобраза. Мастацтвазнаўцы падкрэсліваюць, што Леў Дашкевіч ведаў амаль усё не толькі пра фатаграфію свайго часу, але і цяперашняга. Сярод яго герояў не сустрэнеш звычайных твараў і безэмацыянальнасці. Ён ствараў фатаграфічныя паэмы.

Леў Дашкевіч першы ў Беларусі распрацаваў і стаў чытаць курс лекцый па фатаграфіі. Акрамя прафесійнага захаплення фатаграфіяй, ён займаўся навуковымі даследаваннямі ў галіне рэнтгенаграфіі, вывучаў уплыў біялагічнага ўльтрафіялету на тропіку і рэгенерацыю тканак, у выніку распрацаваў унікальную методыку паскоранага жывоўлення ран.

Вікторыя АСКЕРА

ЧАЛАВЕК З ДРАПІНАМІ НА СЭРЦЫ

Памяць, што жыве ўнутры чалавека, — унікальны скарб, раскрыўшы які можна даведацца пра важныя рэчы. Не кожны з нас жадае капацца ў сваёй памяці, але ж калі даводзіцца, то і сябе мы пазнаём з іншага боку. Мастак Уладзімір Табушаў праз сваю памяць раскрыў шмат важных і кранальных падзей. Упершыню ў Мінску ў галерэі «Арцель» адкрылася персанальная выстаўка яго работ «Цяпло душы».

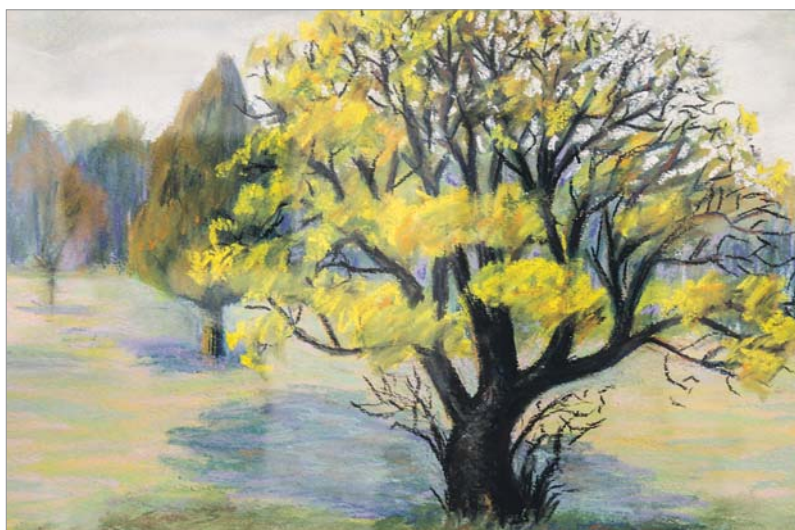
«Дзяўчына з бантам». Канец 1960-х гадоў.

Унікальнасць экспазіцыі вызначае асоба самога аўтара, бясспрэчная рознабаковасць яго таленту, віртуознае валоданне тэхнікамі старой школы. На персанальнай (на жаль, не прыжыццёвай) выстаўцы работы прадстаўлены шырокаму колу ўпершыню.

Уладзімір Табушаў з пакалення дзяцей вайны. Нарадзіўся і правёў дзяцінства ў Бабруйску. Калі ў дзесяць гадоў ён знаходзіўся ў піянерскім лагера далёка ад дома, пачалася Вялікая Айчынная вайна. Бацька ў першыя ж дні рушыў на фронт і прайшоў усю вайну да Берліна. Сям'я не паспела эвакуіравацца і апынулася ў акупаваным горадзе. У 1942 годзе фашысты адправілі маці разам з маленькім Валодзем эшалонам у Германію. Там, у так званых працоўных лагерах Уладзімір Пятровіч з маці прабываў да канца вайны. Дзень Перамогі стаў для іх галоўным святам на ўсё астатняе жыццё.

Таму ў кожным слове пра вайну ў ім адраджалася бездань жывых вобразаў, што знайшлі адлюстраванне ў творчасці. На выстаўцы дакладна бачна, што аўтар хацеў расказаць: вайна — гэта не толькі працэс, але і людзі з рознымі поглядамі, характарамі і мэтамі.

Уладзімір Табушаў скончыў графічнае аддзяленне Беларускага тэатральна-

«Вязінка. Дух-велікан». 1981 год.

мастацкага інстытута. Пасля выкладаў у ім на аддзяленні ткачоў і мадэльераў, вёў малюнак. Працаваў мастаком газеты «Чырвоная змена», з 1975 па 1993 год — мастацкім рэдактарам газеты «Літаратура і мастацтва». Аформіў шэраг кніг. Удзельнічаў у рэспубліканскіх і саюзных выстаўках.

Творца валодаў тэхнікай акварэлі, пастэлі, пяра, рэдкай цяпер гравюры. Яго работы вылучаюцца пранікнёнасцю, тонкасцю каляровых спалучэнняў, псіхалагізмам. У памяці людзей, якія добра ведалі Уладзіміра Пятровіча, ён застаўся чалавекам інтэлігентным, велікадушным, высакародным, прстойным, сціплым, жыццярэдасным, прыгожым не толькі знешне, але і ўнутрана. Ён вельмі любіў жыццё, людзей, прыроду і кветкі.

Прадстаўленыя ў аснове экспазіцыі гравюры на ваенную тэматыку поўныя ўнутранага надрыву і экспрэсіі. Гэта не проста памяць пра вайну — гэта драпіны на сэрцы. Зусім іншы змест — на партрэтах мастака. Лірычныя, спакойныя акварэльныя «Дзяўчына з бантам», «Раніца», дзе тонка перададзены таямнічы і няўлоўны дзявочы свет. Запалам і маладосцю зараджае партрэт 15-гадовай Тані. А востры погляд старога з алоўкавага партрэта бянтэжыць. Міжволі ўспамінаеш Гоголя і верыш, што ўначы стары выходзіць з рамы. Кожны партрэт, прадстаўлены на выстаўцы, — гісторыя, маленькі сусвет унутры кожнага ўвасобленага героя.

Многія з прадстаўленых на выстаўцы твораў маюць не толькі мастацкую, але і гістарычную каштоўнасць, напрыклад, гравюра «Мінск», выкананая ў 1950 — 1960-х гадах. Ці гравюра і малюнак алоўкам старых (1950 — 1970-я гады), якія раскрываюць характар і тып людзей таго часу.

Несумненную каштоўнасць уяўляе і сама так званая старая школа, яркім прадстаўніком якой і быў Уладзімір Табушаў.

Наталля ТАБУШАВА, жывапісец, магістр мастацтвазнаўства

АНЁЛЫ І ДЭМАНЫ

ў аўтарскім досведзе і ўзорах для вопытаў

«ТЭАРТ» сышоў, але шлейф ад сустрэч застаўся. Яшчэ доўга будзе вярэдзіць розумы думкамі пра арыгінальныя тэатральныя формы, шыкоўныя акцёрскія работы, нечаканыя тэмы ці, наадварот, настолькі чаканыя, што нават дзіўна: як жа гэта проста, нібыта на паверхні, заставалася ўхапіць і перанесці на тэатральную пляцоўку... І гэта тычыцца не толькі замежнай праграмы, але і беларускай. Нездарма завяршыўся форум абмеркаваннем праблем у айчынным тэатры, пра што мы яшчэ пагаворым асобна. Сёлета спачатку прайшла праграма міжнародная, на фоне якой потым разглядаўся беларускі тэатр у яго сучаснай разнастайнасці.

«ТЭАРТ» фестываль асаблівы — тут ніхто ні з кім не змагаецца, не адзначаюць лепшых, не раздаюць прызы, і гэта цудоўна: калі пастаноўка ў праграме, то гэта ўжо ў нейкім сэнсе перамога (для нашых тэатраў) ці яна настолькі адметная, што раскрывае тэатр з нечаканага боку (што тычыцца гасцей). Сёлета ў міжнароднай праграме было восем спектакляў. Кожны з іх можна разглядаць не толькі як сустрэчу з мастацтвам, але як своеасаблівы тэатральны майстар-клас. Нездарма ў школе «ТЭАРТа» былі задзейнічаныя некаторыя рэжысёры замежных пастановак.

Напрыклад, Сяргей Зямлянскі ў спектаклі Ліепайскага тэатра «Жаніцьба» пазначаны як рэжысёр-харэограф, пры тым, што працаваў з тэкстам Мікалая Гоголя, які любіць драматычныя тэатры. Летась форум скончыўся «Жаніцьбай» з Санкт-Пецярбурга, але ў інтэрпрэтацыі Юрыя Бутусава вядомая тэма набыла больш пранікнёнае гучанне: спектакль «Горад. Жаніцьба. Гоголь» яшчэ доўга ўзгадваў у Беларусі. І не паспелі забыць — ажно да прагляду пастаноўкі Зямлянскага, але паралеляў тут шукаць не варта. Варта гаварыць пра тое, наколькі розным можа быць аўтарскае бачанне адной і той жа тэмы, аднаго і таго ж матэрыялу, якое рознае ўвасабленне можна знайсці вядомай п'есе. Сяргей Зямлянскі прашаваў версію без слоў: але сэнс яе можа счытвацца без праблем нават тымі, хто не вельмі сябруе з літаратурай. І ў гэтым таксама геніяльнасць работы: праз пластычнае ўвасабленне казаць тое, што самі людзі не возьмуцца цяпер чытаць. А калі тэкст вядомы, то пастаноўка ўцягвае дзіўнай пластычнай метафарычнасцю ў спалучэнні з тонкім гумарам, акцёрскім запалам і пры гэтым драматычным гучаннем у выніку: нявеста, за жыццёвым выбарам якой мы назіралі праз гульню і са смехам, ідзе да алтара ў самоце, а вакол — толькі чорныя крумкачы. Зямлянскі мае сваю вобразную мову, змена настройў перадаецца вельмі тонка, на нюансах. Сапраўды, спектакль як майстар-клас: вучыцца гаварыць ціха, але выказванне аказваецца вельмі гучным. Да слёз...

Наколькі рознай можа быць маўклівасць, пабачылі наступным разам: французскі харэограф Анжэлен Прэльжакаж у Мінску (о-о-о!) паказаў спектакль-балет «Фрэска. Карціна на сцяне». Але гэта не балет у класічным разуменні, а тое, што створана ў такім кірунку, як сучасны танец. Вось чаму прыезд Балета Прэльжакажа можна лічыць сенсацияй: у айчыннай прасторы гэты кірунак фактычна не прадстаўлены, у адрозненне ад класічнага балета. Іншая тэхніка, адметная пластыка. Што ўжо казаць пра тэму: французы ў Мінску пазнаёмілі з Усходам: для гэтай пастаноўкі Анжэлен Прэльжакаж абраў фальклор Азіі. Пазнаецца Кітай з яго філасофіяй: адсылка да таямніц светабудовы ў выглядзе ўзаемадзеяння часцін інь і янь, у гэтым кантэксце развіваюцца стасункі ў чалавечым свеце: часам гэта настолькі захапляе, што здаецца суцэльным чараўніцтвам ці нават варажбой на сцэне, дзе сакральнае праглядае ў асобных вобразах, рухах, эфектных (да замірання сэрца) эпізодах і нават сцэнічным афармленні, якое нібыта дыхае і жыве сваім жыццём, паралельна з героямі. Яны таксама ёсць: мужчыны і жанчыны, стасункі якіх развіваюцца ў рэальнасці і ў снах, цёмныя дэмані, якія могуць кіраваць учынкамі людзей і навяваюць ім спакуслівыя мары, — гукі і рытм (здавалася) уводзяць у медытацыю. Прыгожая казка (з вельмі эфектнымі трукамі), зробленая

ў даволі папулярным ключы: каб захапіць, уразіць нават тых, хто не асабліва цікавіцца балетам і танцам. Гэтая задача выкананая ў дачыненні да Беларусі: можа быць, уражаны ад сустрэчы з гэтай трупай натхняць на эксперыменты тых, хто хоча сказаць сваё слова ў айчынным мастацтве харэаграфіі, дзе ёсць месца для сучаснасці ў тэматыцы і тэхніцы яе ўвасаблення.

Убачыць сучаснасць у класіцы — запатрабаваны цяпер кірунак у драматычным тэатры. Таму столькі ўвагі прыцягнуў «Іванаў» у пастаноўцы Цімафея Кулябіна. Галоўнае тут — сам перанос чэхаўскіх калізій фактычна ў наш час: кватэры з балконамі, загарадныя дамы і нават офісныя памяшканні, дзе кабінеты мяжуюць з курылкамі. І герой з цяжкахворай жонкай, які імкнецца збегчы ад праблем, але калі здараецца самае жаклівае, яго накрываюць пакуты сумлення. «Бытавуха», на якую наўмысна зроблены акцэнт, падкрэслівае: часы заўсёды аднолькавыя для людзей, але менавіта яны самі вызначаюць змест і сэнс часу.

Тое ж жаданне сцерці часавыя межы кіравала стваральнікамі «Іліады» са Славені. Тэкст даўнейшага з усіх паэтаў Гамера дэкламуецца артыстамі ў строях класічных, але сучасных: традыцыйна чорныя касцюмы нібыта настрайваюць на нейкую ўрачыстасць і нават статуснасць: у кантэксце таго, што гаворка пра багоў, герояў і фактычна ганаровых грамадзян з грэкаў і траянцаў... Але ў такім візуальным рашэнні шаноўнага Зеўса можна лёгка прыняць за шэфа нейкай кампаніі, які галоўны, таму можа дазволіць сабе вольнасці, мець каханак і спрыяць прасоўванню пазашлюбных дзяцей. Постмадэрнісцкія прыёмы (часам даволі натуралістычныя) адкрываюць варыянты ўспрымання старажытнай «Іліады»: войны, падобныя траянскай (з-за валодання прыгожай жанчынай) могуць разгортвацца

ў Купалаўскім тэатры (праз гук даецца адчуванне адметнай беларускай сучаснасці). У «Дэмане» вельмі складанае спляценне гукаў і рытмаў, праз што выяўляецца жыццёвая пульсация розных культур, нават трагічная.

Яшчэ адзін адметны кірунак, з якім сёлета пазнаёміў «ТЭАРТ», — спалучэнне тэксту, акцёрскай гульні з інжынернымі і тэхнічнымі знаходкамі, нават хімічнымі вопытамі, але ўсё разам працуе на ідэю. «Макс Блэк, ці 62 спосабы падперці галаву рукой» прадставіў «Электратэатр Станіслаўскі». Зборны вобраз навукоўцы (паводле рэальных запісаў вялікіх асоб) прыцягнуў нямецкага рэжысёра Хайнера Гёбельса. Гульні розуму, размова з самім сабой, аналіз сваіх стасункаў са светам наогул і з навукай у прыватнасці ілюструюцца рэальнымі вопытамі на сцэне, якія робіць адзін акцёр — Аляксандр Панцэлеў. Каласальная праца, час ад часу нешта выбухае ці ўспыхвае, мільгаціць ці заводзіцца, выдае гукі ці выпускае кольцы дыму — усё падмацоўвала словы і задату: у навуку ідуць апантанія людзі, скіраваныя на тое, каб вывучаць, спасцігаць, адкрываць. Але самая вялікая неспасцігальная загадка для іх — разуменне самага сябе, у нейкі момант герой прыходзіць да высновы: «Сусвет дарэмна патраціў на мяне час...» Напрыканцы гэта гучала б песімістычна разам з апошнім выбухам і цемрай, што апускаецца на сцэну. Калі б нейкае інтуітыўнае (ужо пасля прагляду) адчуванне: у гэтай цемры ўсё ж будзе і наступны выбух з яркім святлом, і няўрымслівы шукальнік ісціны працягне свае вопыты. Гэты герой ці іншы — спазнанне сусвету чалавецтвам не скончыцца ніколі, як і яго таямніцы.

Не менш вечная тэма — спазнанне сусвету ў кантэксце чалавечага існавання: ці толькі рэальнай (бачнай) часткай яно абмяжоўваецца? Ні ў якім разе, сцвярджае стваральнік італьянскага спектакля «Сёстры Макалуза» Эма Дантэ. Героі — члены адной сям'і — узгадваюць сітуацыі з жыцця, жартуюць, дурэюць. Пакуль перад намі не разыграваецца трагедыя: адна з сясцёр гіне падчас купання ў моры па віне другой. Сёстры пачынаюць высвятляць адносіны паміж сабой, узгадваюць іншыя выпадкі, калі іх напаткалі страты — бацькі, маці, пляменніка. Але тыя, каго няма, з'яўляюцца на сцэне, распавядаюць свае гісторыі, кантактуюць з дзяўчатамі, як быццам жывыя. І яны жывыя для тых, хто любіць: наш дыялог і размовы з блізкімі працягваюцца і тады, калі іх няма, абвастраюцца ў тыя моманты, калі здараецца чарговая страта. Вось і напрыканцы глядач разумее, што ўсе ўспаміны, што прайшлі перад ім, былі невыпадковыя і ўвесь гэты час ён прысутнічаў на пахаванні адной з сясцёр, што ў жыцці так марыла пра балет: яе аголеная (вызваленая ад знешняй абалонкі) душа танцуе свой апошні танец. У паўзмроку абсалютна аголенае цела актрысы з хаатычнымі — свабоднымі — рухамі ўспрымаецца як нешта метафізічнае. Тэатр, які

нараджае эмоцыю пры поўным сцэнічным мінімалізме: толькі пяць шчытоў з мячамі (крыжамі) выглядаюць як надмагіллі-парталы стасункаў з душами блізкіх. І ў гэта хочацца верыць...

Зусім па-іншаму прадстаўлена гісторыя жанчын Германіі, якая некалькі дзесяцігоддзяў была падзелана на дзве часткі, што адбілася на менталітэце іх жыхароў. Пра гэта распаўсюджаюць удзельніцы спектакля «Ускрынях стала». І сапраўды, тэкст, што прамаўляюць актрысы праекта «SHE SHE POP», — фактычна дзённікавыя запісы, з рэальнымі ўспамінамі, са спробай асэнсавання сябе. Чым аднолькавыя, а чым розныя жанчыны, што былі выхаваныя ў Заходняй Германіі і Усходняй? Жаданні, мары, захапленні, заняткі. Не трэба мудрагелістасці: тут пануе тэкст і рэчаіснасць (праз дакументальнасць), месцамі рэзка, месцамі смешная, з нечаканымі паваротамі і інтымнымі падрабязнасцямі, нават вельмі адкрытымі (але па гэтых дробязях можна меркаваць, куды рушыць жыццё ў тым свеце, што не так далёка ад нас). Але простая форма і даступнасць сродкаў вырашэння актуальнай тэмы (аб'яднанне Германіі дагэтуль асэнсоўваецца яе жыхарамі) — прыклад таго, як проста можна стварыць актуальны тэатр у наш час.

Але нельга сказаць, што мы гэтага не можам...

Ларыса ЦІМОШЫК

Працяг тэмы — у наступным нумары

Сцэна са спектакля «Дэман».

Каханне, грошы і медыкі ў трыадзінстве «Лістапада»

Праз некалькі тыдняў сталіцу захопіць магія кінематографа — адкрыецца XXIV Міжнародны кінафестываль «Лістапад». Праграму арганізатары раскрываць не спяшаюцца, але некаторымі цікавымі фактамі пра сёлетні кінафорум, які адбудзецца з 3 па 10 лістапада, усё ж падзяліліся.

ЗА ПАЧУЦЦЯМІ!

Кажуць, што лёс карабля залежыць ад яго назвы. Але насамрэч што можа быць больш важным за дэвіз? Штогод арганізатары кінафестывалю прыдумваюць арыгінальныя слоганы, і сёлетні — не выключэнне. «Лістападаўскія» стужкі глядач убачыць пад слоганам «Ісціна, любоў і прыгажосць». Чаму? Дырэктар конкурсу фільмаў для дзіцячай і юнацкай аўдыторыі «Лістападзік» Ігар Сукманаў патлумачыў, што менавіта гэтыя словы, гэтыя пачуцці і з’явы — трыадзінства, якое немагчыма аддзяліць ад прыроды кінематографа: «Выбітны рэжысёр Жан-Люк Гадар сцвярджаў: “Кіно служыць менавіта для таго, каб даць магчымасць бачыць”. Бачыць ісціну, паколькі малянак сам па сабе заўсёды праўдзівы. Бачыць прыгажосць свету, якая можа хавацца ў грубай рэальнасці і раскрывацца ў майстэрскіх мізансцэнах, палітры гукаў, акцёрскай кінагеніі. І, вядома, бачыць любоў — рухавік усялякага сюжэта, пачуццё, якое здольна пераўтвараць чалавечы сусвет і без якога неймаверна вялікае мастацтва». У сваю чаргу арганізатары абяцаюць глядачам сустрэчы менавіта з такімі фільмамі: яны будуць зачароўваць, распаўядуць пра сумленне і пакажуць гарачыя пачуцці.

ЦЭНЫ НА ЖЫЦЦЁ

Вядома, што фільм-адкрыццё фестывалю — гэта заўсёды нешта выбітнае, часам за межамі разумення. Сёлета конкурсную праграму «Лістапада» адкрые якраз таяка карціна — «Арытмія» расійскага рэжысёра Барыса Хлебнікава, прэм’ерны паказ якой адбудзецца ў межах дырымоніі адкрыцця 3 лістапада ў кінатэатры «Масква».

Барыс Хлебнікаў ствараў «Арытмію» разам з вядомай сцэнарысткай Наталляй Мяшчанінавай (вучаніца дакументалісткі Марыны Разбежкінай), якая працавала над фільмам «Камбінат “Надзея”». Адна з абавязковых і характэрных рыс фільмаў Хлебнікава — акцёр Аляксандр Яцэнка. Рэжысёр адзначыў, што кастынг

на галоўную ролю ладзілі цягам чатырох месяцаў, але спыніліся на любімym акцёры. І рашэнне падаецца правільным: за ролю Яцэнка атрымаў узнагароды на «Кінатаўры» і ў Карлавых Варах. Наогул, саму «Арытмію» можна назваць правільным рашэннем: у Сочы, дзе заваяваў Гран-пры, фільм атрымаў прыз глядацкіх сімпатый і разглядаўся ў якасці намінанта на прэмію «Оскар» ад Расіі.

«Арытмія» — гэта «вытворчая» драма пра работнікаў «хуткай дапамогі». Тыя, хто ўжо бачыў фільм, адзначаюць, што гэта экскурс у бытавое жыццё з яго

Кадр з фільма «Арытмія» (рэж. Б. Хлебнікаў).

саркастычнасцю, гумарам і пшчотай. Галоўныя героі — урачы, таму, безумоўна, ведаюць цану жыцця, але часам ставяць жыцці іншых перадусім. Што тычыцца ўласнага — сям’і, кар’еры, асабістых памкненняў, — гэта пачакае. Барыс Хлебнікаў паставіў перад сабой і камандай нялёгкую задачу — адказаць на пытанне: «Што ж выратаваць лягчэй: іншых ці сябе?»

ГАЛІВУД ПА-БЕЛАРУСКУ

Як і падчас мінулагодніх фестываляў, сёлета на «Лістападзе» будзе працаваць індустрыяльная платформа: арганізатары абяцаюць навучыць ствараць сцэнарыі на мільён. Дарэчы, беларускі сцэнарый «Саламонава гара» атрымаў спецыяльны прыз журы *ScriptTast* на сёлетнім Канскім кінафестывалі. Магчыма, гэта толькі пачатак паспяховасці айчынных сцэнарыстаў?

На індустрыяльнай платформе міжнародныя эксперты будуць даваць удзельнікам рэкамендацыі па тэхніках стварэння гісторый для кіно, распаўядуць, як прадаць

сцэнарыі. Словам, будуць парады, якія можна выкарыстаць на практыцы. Дарадцамі стануць людзі з багатым досведам работы на рынку кіно: напрыклад, Ганна Гудкова, арганізатар пітчынгу на кінафестывалі «Кінатаўр», якая працавала над карцінамі «Піцэр FM», «Усе памруць, а я застануся», «Метро», серыялам «Знахар». Сярод тых, хто будзе ацэньваць работы ўдзельнікаў платформы, ёсць і міжнародныя эксперты: італьянскі кінакрытык і праграмны кансультант Венецыянскага кінафестывалю Франчэска Джай Біа; каардынатар праекта *MIDPOINT* (які супрацоўнічае з Інстытутам «Sundance», праграмай «Berlinale Talents») Хрысціна Плгонёва з Чэхіі; прадзюсар і член адборачнай камісіі капрадукцыйнага рынку ў Італіі *When East Meets West* Даніэль Хачэвар. Пітчынг праектаў платформы пройдзе 6 лістапада.

ДЗЕ ТЛУМАЧЭННІ?

Шчасця шукаюць усе, у тым ліку і героі кінастужак. Гэтаму будзе прысвечана праграма дакументальных фільмаў «Мужчынскае-жаночае», дзе рэжысёры 4 стужак паспрабуюць даць тлумачэнне пачуццям, прыцяжэнню і, вядома, каханню.

Апантаным сучаснасцю цікавы будзе фільм «Новае жыццё Гогі»: герой вяртаецца з-за кратаў і шукае нявесту праз інтэрнэт. Зразумела, сапраўдная аказваецца не вельмі падобнай да свайго профілю ў інтэрнэце, але прэтэндэнтка на руку і сэрца — баявая жанчына, якая вырашае ўступіць у барацьбу за новую сябе і любоў Гогі. Яшчэ адзін кінематаграфічны дыямент — стужка «*Нарру*». Карціна ўнікальная, бо аўтарам створана экранізацыя ўласнай гісторыі: бацька рэжысёра хоча ажаніцца з маладой тайскай жанчынай.

Ужо цяпер сюжэт выклікае шмат пытанняў: што з розніцай ва ўзросце ды менталітэце? Каб разабрацца ў забытанай сітуацыі, рэжысёр разам з бацькам накіроўваецца ў Тайланд: асабістая гісторыя ператвараецца ў прыгодніцкае кіно на тэму кахання. Пакорлівасць любові з боку розных узростаў вывучае стужка «*Aves L’Amour*»: гісторыя кахання пажылога прафесара і яго захаплення — рэтрамобіляў. Але ці ёсць у гэтым трохкутніку месца для жонкі? Закрые «пачуццёвую» праграму польскае кіно «Вузы» пра сапфіравае вяселле пары, у якой не абышлося без здрадніцтва.

Дырэктар праграм неігравога кіно Ірына Дзям’янава адзначае: «Усё тлумачыцца каханнем! Як інакш можна зразумець, чаму герайны прымае дзівацтвы свайго мужа і шмат гадоў аплачвае яго хобі? І мужчыны, і жанчыны ідуць на ўступкі, але, забягаючы наперад, скажам: пакуль 4:0 на карысць жанчын».

Маргарыта ДЗЯХЦЯР

СВЯТА СУР’ЁЗНАЙ АНІМАЦЫІ

Пакуль беларускія анімацыйныя стужкі падарожнічаюць па свеце і бяруць удзел у замежных кінафестывалях (мультфільм «Незвычайны дзіцячы сад» Марыны Лук’янавай і Руслана Сінкевіча паказалі на XXII Міжнародным кінафестывалі дзіцячых і юнацкіх фільмаў у нямецкім Хемніцы), у Беларусі рыхтуюцца да XX фестывалю анімацыйных фільмаў «Анімаёўка-2017», які пройдзе ў Магілёве 26 — 29 кастрычніка.

У юбілейным форуме возьмуць удзел 240 фільмаў з 46 краін, з іх 50 стужак прадстаўленыя дзіцячымі студыямі. На «Анімаёўцы» пакажуць новыя мультфільмы, якія стварылі цягам апошніх двух гадоў. Варта адзначыць, што сярод краін-удзельніц з’явіліся і новыя: упершыню будуць прадстаўленыя стужкі з Усходняга Тымору, М’янмы, Аб’яднаных Арабскіх Эміратаў, Тайланда, Уругвая, Філіпін, Паўднёва-Афрыканскай Рэспублікі. Дарэчы, Беларусь на «Анімаёўцы» прадставіць тры фільмы: «І месяц спыніўся» Юліі Рудзіцкай, «Незвычайны дзіцячы сад» Руслана Сінкевіча і Марыны Лук’янавай і «Няньчыны казкі» Алены Пяткевіч.

Журы чакае складаны выбар: акрамя ўладальніка Гран-пры эксперты вызначаць пераможцаў у 19 дарослых і дзіцячых намінацыях. Па традыцыі лепшыя мультыплікатары атрымваюць хрустальныя алоўкі.

Рэжысёр анімацыйнага кіно Ігар Воўчак, які ўзначаліў экспертную камісію конкурснай праграмы «Анімаёўкі», адзначыў, што ў аснове сёлетняй праграмы — фільмы, якія можна назваць эксклюзіўнымі, бо яны рэдка даступныя для шырокай публікі. Да таго ж кінематаграфіст нагадаў, што анімацыйнае кіно — гэта не толькі дзіцячыя стужкі.

Сусветная прэм’ера — па-беларуску!

Усусвеце кінематографа працягваюць адзначаць адну з найважнейшых падзей у сусветнай гісторыі — 500-годдзе кнігадрукавання. З гэтай нагоды праект «Беларускія ўікенды» прадстаўляе сапраўды ўнікальную кінападзею: упершыню на вялікія экраны ў беларускай агучцы выйдзе прэм’ерны фільм.

Для маштабнай прэм’еры абралі нідэрландскую карціну «Шторм: палаючы ліст». Фільм зняты ў 2017 годзе, але распаўядае пра гісторыю 500-гадовай даўніны: гледача запрашаюць у атмасферу позняга сярэднявечча, дзе на фоне кастроў інквізіцыі разгортваецца гісторыя ўратавання рукапісу вядомага рэфарматара Марціна Лютэра. 12-гадовы Шторм Вотан паспрабуе выратаваць каштоўны ліст ад знішчэння, а свайго бацьку-кнігавыдаўца — ад інквізіцыі. Сюжэт сур’ёзны, стужка абраная невыпадкова: гэта найперш прыгодніцкі фільм, які перакрывае ўважліва на важнай для беларусаў падзей — 500-годдзем беларускага кнігадрукавання. Менавіта гэты факт дадае яшчэ большай сімвалічнасці паказу «Шторма» ў беларускамоўнай агучцы.

Прэм’ера стужкі адбудзецца 27 кастрычніка, а паспець убачыць кіно можна да 8 лістапада ў шасці сталічных кінатэатрах: *velcom cinema*, абодвух *Silver Screen*, а таксама ў «Аўроры», «Беларусі» і «Маскве». У лістападзе «Шторм» выйдзе ў рэгіянальны пракат.

У такім выглядзе праект «Беларускія ўікенды» рэалізуецца ўпершыню за ўвесь час свайго існавання: паказы пройдуць у некалькіх кінатэатрах Мінска, а час пракату фільма не абмяжуецца выхаднымі — працягнецца амаль два тыдні! Кіраўнік праекта «Беларускія ўікенды» Андрэй Кім адзначыў, што «Гэта стала магчымым, у першую чаргу, дзякуючы той велізарнай цікавасці, якой карыстаюцца ўсе мерапрыемствы ў рамках “Беларускіх ўікендаў”, і, вядома, дзякуючы актыўнай падтрымцы з боку нашых партнёраў».

Імя на афішы як знак: канцэрт немагчыма прапусціць. Яшчэ з першых выступленняў скрыпача Арцёма Шышкова адчувалася: у Беларусі з’явілася зорка. Лаўрэаткі званні прэстыжных міжнародных конкурсаў (іх больш за паўтара дзясятка) гэта толькі пацвярджалі. Выхаванец Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, які ўдасканалваў сябе ў Венскім інстытуце музыкі, а цяпер чаканы госьць прыстыжных сусветных канцэртных пляцовак, распавядае пра спецыфіку працы музыканта-фрылансера:

— Цяпер я шмат часу правожу ў Берліне, дзе ўдзельнічаю ў праекце, астатні час езджу па ўсім свеце з канцэртамі. Гэта не значыць, што я аддаю перавагу такому ладу жыцця. З задавальненнем сядзеў бы недзе ў вёсцы, калі б там была канцэртная зала, іграў бы ці выкладаў. Дарога вельмі стамляе: калі пачынаецца канцэртны тур, то пераезд можа быць кожны другі дзень — выступаю з аркестрам, з камерным квартэтам, бываюць фестывалі, сольныя выступленні.

— **Памятаю, як вы шчыра хацелі быць патрэбным на радзіме...**

— Я сапраўды не хацеў з’язджаць. Прычынай, чаму гэта здарылася, стала запрашэнне ў квартэт ад музыканта, якога я лічу адным з лепшых вяланчэлістаў свету, — Габрыэля Ліпкінда. Дома я меў магчымасць рэгулярна іграць канцэрты — з аркестрам, у філармоніі, ездзіў па Беларусі. А за мяжой (мне трэба было з’ехаць дзеля рэпетыцый з квартэтам) напачатку не было ніякіх канцэртаў. Каб выжыць, я быў нават вымушаны іграць на вуліцы. Атрымаў досвед, карысны для любога музыканта: калі няма нябачнай сцяны паміж артыстам і слухачамі. Сустраў безліч цікавых людзей, да мяне падыходзілі тыя, хто ніколі не слухаў класічную музыку, нейкія панкі, шмат музыкантаў, нават зорак... Я адчуваў сябе цалкам свабодным: рабіў тое, што падабаецца, нават калі стамляўся як сабака. Іграў каля чатырох — пяці гадзін у дзень. У мяне была праграма на 55 хвілін, кожную гадзіну я адпачываў 5 хвілін і потым іграў зноў. З’явіліся пастаянныя слухачы — падыходзілі і пытаўся, дзе я буду іграць наступны раз...

— **Тады вы ўжо былі ў Беларусі зоркай. Як адрэагавалі бацькі на такі пачатак замежнай кар’еры?**

— Не было асуджэння, было хваляванне, што я вымушаны гэта рабіць. Бо спачатку я паехаў у Парыж на месяц, потым вярнуўся ў Вену, а праз 2 тыдні паехаў яшчэ на месяц. Да таго часу ў мяне набраліся даўгі, трэба было нечым зарабіць. Дарэчы, я зарабіў на вуліцы нядрэнныя грошы. Гэта складана, таму што трэба іграць добра: людзі проста так не даюць — у Парыжы вялікая колькасць музыкантаў. Паступова з’явіліся кантакты. Цяпер ужо я не шукаю праекты і працу, а выбіраю. Часам прымушаю сябе адмаўляцца ад чагосьці, бо бывае зашмат працы, месяцамі наогул без выхадных, арганізм не вытрымлівае: за апошнія тры гады я 3 разы хварэў з высокай тэмпературай, з-за чаго адмянілася некалькі канцэртаў.

— **Ці ёсць магчымасць у такім актыўным канцэртным жыцці выконваць музыку, якую хочацца вам?**

— Так. У *Lipkind Quartet* дэмакратыя, што, дарэчы, не лепшая мадэль для камернага музіцыравання. Усе музыканты высокага ўзроўню, але асобы з рознымі густамі. Габрыэль Ліпкінд — неафіцыйны лідар у квартэце. Але мы ўсё абмяркоўваем, пакуль не знойдзем кансэнсусу. Для мяне немагчыма іграць музыку, якую не люблю. Нават калі яна мне напачатку не падабаецца, цягам працэсу развучвання павінен ёю захапіцца, інакш не змагу іграць. Хіба што ў аркестры, калі мая роля не такая важная і калі працую, каб зарабіць грошы: трэба жыць, плаціць за кватэру і дапамагаць сям’і.

Але я часта ўдзельнічаю ў праектах, за якія не атрымліваю грошы ці атрымліваю няшмат: дабрачынныя ці напалову дабрачынныя, з малым бюджэтам, дзеля падтрымкі маладых музыкантаў. І ў той жа час іграю як канцэртмайстар у аркес-

Арцём Шышкоў:

«БЕЛАРУСКІЯ ТВОРЫ — НА БІС»

Першая скрыпка краіны пра мастацтва і экзістэнцыю

тры, дзе вельмі добрыя заробкі, але гэта не так цікава: там я раблю тое, чаго хоча дырыжор. Менавіта таму я не хачу стала працаваць у аркестры: у нейкі момант гэта ператвараецца ў руціну, нават калі выдатны рэпертуар, але творчая воля не знаходзіць выхаду. У камернай музыцы можна выражаць сябе больш поўна, чым у аркестры ці падчас сольнага выступу, калі камунікуеш толькі з самім сабой. Як у жыцці: сышліся два чалавекі — у каханні нараджаецца новае жыццё. Больш людзей камунікуе — як у сям’і, з блізкімі людзьмі, больш складаная сітэма.

Цяпер мне больш прыемна іграць старажытную музыку, бліжэй да барока. Тады музыка была больш шчырай. Музыка, якая пачалася ў канцы XIX — XX стагоддзі, больш ад галавы. Цяпер шмат спроб знаходжання новых музычных моў, шмат аналізу, але мала сэрца. А музыка па сваёй прыродзе прымушае нас больш адчуваць, хоць і думаць таксама.

— **Ці гатовыя людзі разумець думкі, што гучаць у сучасных творах?**

— У Еўропе шмат фестываляў сучаснай музыкі — людзі хочуць яе слухаць і разумець. А ў нас сучаснай лічыцца музыка, што створана ў сярдзіне XX стагоддзя, хоць яна ўжо фактычна класіка. Падчас вучобы мы амаль не сутыкаліся з творамі кампазітараў нашага пакалення, але гэта можна і трэба мяняць: штогод з’яўляецца шмат цікавай музыкі. На жаль, новая музыка маладых беларускіх кампазітараў не такая запатрабаваная ў нашым прафесійным асяродку, як класічная. Але падчас выступленняў за мяжой я часта выконваю беларускія творы на біс, у тым ліку маладых аўтараў, — выдатна ўспрымаюць. У Германіі наогул яшчэ падчас навучання будучыя кампазітары маюць магчымасць папрацаваць з музыкантамі, паслухаць свае творы ў выкананні аркестраў, камерных калектываў. Там аўдыторыя больш адукаваная і падрыхтаваная да рознай музыкі, ёсць разуменне, што ў ёй — адлюстраванне рэчаіснасці.

Рэчаіснасць мае сваё гучанне. Я люблю хадзіць па вуліцах і слухаць гукі — яны нібыта напісаная музыка, кожным разам розная, як песня дразда. Мне наогул цікавае ўсё, што можа даваць гук. Люблю імправізаваць, нават з людзьмі, якія не музыканты, неабавязкова на скрыпцы, магу ўзяць іншы інструмент — флейту, барабан, арфу... Гэта самыя жывыя моманты: адкрываюцца незвычайныя магчымасці ў інструменце.

— **Ці раскрываліся для вас магчымасці скрыпкі, калі ігралі на інструменце Страдзівары? Ці на скрыпцы Гварнеры, якая належыць нашай краіне? Які інструмент цяпер у ваших руках?**

— Скрыпач стварае музыку ў суладдзі з інструментам. Калі б на конкурсе каралевы Лізаветы ў Бельгіі ў мяне не было магчымасці іграць на інструменце Гварнеры, то я б не стаў лаўрэатам. Дзякуючы таму, што мая мама цягам месяца ці не штодня хадзіла ў Міністэрства культуры і яе пачуў Павел Латушка, які тады быў міністрам, мне дазволілі ўзяць гэты інструмент, пры тым, што я не меў фармальнага права на гэта.

Ёсць цудоўныя інструменты, раскручаныя брэндзі, як Страдзівары. Мой цяперашні інструмент дзесьці трэцяга шэрагу. Але гэта харошы італьянскі майстар, а часта такія скрыпкі гучаць не горш за інструменты з вядомымі імёнамі. Скрыпка

Арцём Шышкоў.

мне не належыць, яна арандаваная ў Швейцарскім фондзе, у мяне ёсць час да Новага года, каб знайсці інвестара на яе. Такая практыка распаўсюджана ў свеце, калі мецэнаты і калекцыянеры набываюць інструмент: гэта інвестыцыя, таму што старажытныя струнныя інструменты толькі растуць у цане. Купіць яго я не ў стане: трэба 140 тысяч еўра. Музыканту нерэальна столькі зарабіць, нават у Еўропе. А каб узяць крэдыт, трэба мець пастаянную працу. Паколькі я фрылансер, то не магу паказаць кантракты на некалькі гадоў наперад. Але для мяне не прынцыпова мець інструмент ва ўласнасці, галоўнае, каб была магчымасць іграць на гэтай скрыпцы нейкую частку жыцця.

— **Ці спасціглі скрыпку як інструмент?**

— Гэта бясконцы працэс. Удасканалвацца тэхналагічна можна бясконца, што і стараюся рабіць: гэта дае свабоду самавыяўлення. У гэтым наш парадокс: каб быць свабодным, трэба шмат займацца тэхналогіяй, тым, што, па сутнасці, не з’яўляецца музыкай. Чаму трэба па сто разоў паўтараць адзін і той жа пасаж? Мышцы прывыкаюць, што потым дапамагае ствараць музыку.

— **Гэта было задзцена ў музычнай школе — вы ж вучыліся доўга...**

— Менавіта савецкая традыцыйная сістэма спецыяльных музычных школ вельмі добрая. Таму што ў Германіі такога не існуе, ці ў адзінкавых выпадках. Там часцей займаюцца прыватным чынам альбо ў прыватных школах. Наша прафесія — праца індывідуальная, яе вынік вельмі залежыць ад таго, наколькі педагог таленавіты, наколькі ў яго хапае досведу падыходзіць індывідуальна да кожнага вучня. Я пачынаў у Жанны Аркадзьеўны, жонкі Эдуарда Віктаравіча Кучынскага. Яна цудоўна працуе з дзецьмі, з ёй я атрымаў першыя поспехі, у тым ліку 2 лаўрэатствы на конкурсах. Калі нешта мог, працягнуў вучыцца ў Эдуарда Віктаравіча.

— **Не глядзелі з зайздрасцю на аднагодкаў, свабодных ад музыкі?**

— ...Калі хлопцы ідуць іграць у футбол, а ты ідзеш іграць на скрыпцы, то ёсць тут элемент аўтсайдарства. Але не магу сказаць, што цалкам сабе ва ўсім адмаўляў. Проста кожны дзень пэўную колькасць часу павінен быў прысвяціць музыцы. Потым выходзіў і кантактаваў з сябрамі ў двары, іграў у футбол. Я лічу, што нельга дзяцей цалкам аддаваць на выхаванне вуліцы. Першыя некалькі гадоў за маімі заняткамі музыкой сачыў тата, дома мы займаліся і адпрацоўвалі тое, што мне задалі. Гэта было не заўсёды лёгка, даходзіла да слёз. Мама закрывалася са смыхом, казала: «Не дам катаваць сына». Цяпер гэта ўспамінаецца са смехам...

— **Ці быў удзел у конкурсах матывацый большай займацца?**

— Не люблю конкурсы. Але яны могуць прынесці карысць, таму што ў працэсе падрыхтоўкі адбываецца мабілізацыя і вельмі хуткі рост. Аднак мне падаецца, што музыка, якая гучыць падчас конкурсу, не можа быць ацэнена: гэта не спорт, тут не можа быць дакладных вынікаў. Вельмі часта я адчуваў, што канкурсанты і члены журы маглі б памяняцца месцамі... Здавалася часам, што калі таленавіты музыкант не ўкладваўся ў нейкія рамкі, то яго падсвядома стараліся прыціснуць: яшчэ малады, а ўжо

робіць неверагодныя рэчы... Хоць сама ідэя конкурсу добрая — дапамагчы таленавітаму музыканту. Але бывала адчуванне, што конкурсы ператвараюцца ў бізнес — і для членаў журы, і для канкурсантаў.

Матывацыя павінна быць не ў саперніцтве, а ў выяўленні сябе праз музыку і ў рэакцыі публікі. Асоба музыканта — гэта перш за ўсё асоба чалавека. Калі чалавек не развіты інтэлектуальна, то і ў музыцы гэта будзе выяўляцца. Каб развіваць правае паўшар’е мозга, неабходна адукавацца, чытаць. Музыканту патрэбныя кнігі, выстаўкі, музеі. Я, напрыклад, люблю маляваць. У берлінскай кватэры мы з сяброўкай малюем на балконе: творчасць я стараюся знаходзіць ва ўсім.

— **Як вас знайшлі нашы музыканты за мяжой — з трыа «Новая філармонія», разам з якім запісалі дыск у Парыжы?**

— З імі выступаў іншы скрыпач, але так склалася, што ён не мог удзельнічаць у запісе дыску. Мне патэлефанавалі за тры дні да запісу, папрасілі дапамагчы. Да таго мы разам не ігралі, але хутка паразумеліся — і як музыканты, і па-чалавечы. Зрабілі ўдалы запіс, сталі разам выступаць.

У наступным годзе збіраюся запісаць сольны дыск, напэўна, з музыкай Баха. Калегі-сябры ствараюць новы лэйбл, прапанавалі мне зрабіць першы запіс. Павінен атрымацца цікавы праект — некалькі сесій запісу ў розных краінах: з прысутнасцю публікі, камунікацый, абмеркаванням.

— **Для творчага чалавека важнае асяроддзе. Ці ёсць блізкія людзі за мяжой? Дзе людзі больш адкрытыя для камунікацыі: у нас ці ў Еўропе?**

— У нас людзі больш здольныя на глыбокую камунікацыю. У Еўропе капіталістычнае грамадства, зносіны больш рацыянальныя і павярхоўныя. Як чалавек, выхаваны тут, я скіраваны да размоў на глыбокія філасофскія тэмы: пра сэнс жыцця, экзістэнцыяльныя праблемы. Ёсць людзі, блізкія мне па светаадчуванні, часта перасякаюся з беларускімі музыкантамі: шмат хто там. Цяпер гэта не варта ўспрымаць як страту для культуры краіны, як было некалі: лакацыя можа быць рознай, але ў любы момант можна прыехаць і выступіць на радзіме, я з задавальненнем іграю ў Беларусі.

Некалькі тыдняў у год стараюся зусім адыходзіць ад соцыуму і быць з блізкім чалавекам. Ці проста адзін. Таму што камунікацыі ў маім жыцці больш чым дастаткова. Такое жыццё фрылансера-музыканта: пераезды, рэпетыцыі, выступленні, прыёмы арганізатараў, пастаянная камунікацыя. Забруджваецца фон, таму патрэбны час падумаць, разабрацца ў сабе.

Ларыса ЦІМОШЫК

